

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
ГЕОГРАФІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА КРАЇНОЗНАВСТВА ТА ТУРИЗМУ

ВУЛИЧНЕ МИСТЕЦТВО У РОЗРОБЦІ СТРАТЕГІЇ
РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ (ДОСВІД МЕКСИКИ
ДЛЯ УКРАЇНИ)

за спеціальністю: 242 Туризм
галузі знань: 24 Сфера обслуговування
на здобуття освітнього ступеню: Магістра
за освітньо-професійною програмою: Туризм

Магістерська робота
студентки денного відділення
Лебіги Юлії Василівни

Науковий керівник:
к. геогр. н., доц.Шпарага Т. І.

КИЇВ – 2023

ЗМІСТ

	стор.
ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВУЛИЧНОГО МИСТЕЦТВА ДЛЯ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ	5
1.1. Поняття про вуличне мистецтво та його використання в туризмі	5
1.2. Вуличне мистецтво як елемент стратегії регіонального розвитку туризму	14
1.3. Методика дослідження використання вуличного мистецтва в стратегіях розвитку регіонів	18
РОЗДІЛ 2. ВИКОРИСТАННЯ ВУЛИЧНОГО МИСТЕЦТВА МЕКСИКИ В СТРАТЕГІЧНОМУ РЕГІОНАЛЬНОМУ ПЛАНУВАННІ	20
2.1. Вуличне мистецтво як ресурс розвитку туризму	20
2.2. Використання вуличного мистецтва в туризмі	30
2.3. Використання вуличного мистецтва в стратегії розвитку регіонів	39
РОЗДІЛ 3. ЗАЛУЧЕННЯ ВУЛИЧНОГО МИСТЕЦТВА В РОЗРОБКУ РЕГІОНАЛЬНИХ СТРАТЕГІЙ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ	46
3.1. Вуличне мистецтво в Україні і його використання в туризмі	46
3.2. Сучасний стан використання вуличного мистецтва в туристичній стратегії розвитку регіонів	57
3.3. Залучення вуличного мистецтва в розробку регіональної стратегії розвитку туризму Київщини	63
ВИСНОВКИ	73
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	86
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Вуличне мистецтво нині набуло величезної популярності та поширення в ряді країн. Стріт-артисти часто опиняються в центрі скандалів через правопорушення, знищення їхніх творів або ж резонансний зміст їхніх робіт. Всі ці фактори сприяють активному обговоренню вуличного мистецтва в суспільстві і разом з тим працюють як своєрідний піар для подібних арт-об'єктів, який приваблює увагу туристів. Тому виникає потреба дослідження використання стріт-арту в туризмі, вивчення його впливу на міста, регіони, країни та можливості включення як багатофункціонального елемента до регіонального стратегічного планування. Для цього завдання найвдалішим полем для дослідження є Мексика – країна з багаторічною традицією вуличного мистецтва, де воно набуло масового характеру і залучене до різних сфер людської діяльності.

Тема використання вуличного мистецтва як однієї зі складових регіональних стратегій розвитку є абсолютно новою. Про залучення вуличного мистецтва в галузь туризму почали говорити відносно недавно, оскільки сам напрям новий. Тему використання стріт-арту для розвитку туризму, зокрема як інструменту брендингу та позиціонування на туристичному ринку, розглядала Сабіна Андрон зі школи архітектури Барлетт (Лондон, Великобританія). В більшості випадків наукові роботи по темі вуличного мистецтва присвячені теоретичним аспектам, передумовам виникнення, історії стріт-арту та його впливові на зовнішній вигляд, культуру та соціум міста. В даному напрямку створювали роботи Ніколас Рігл, Сімон Армстронг, Карло Маккормік та інші. В Мексиці наукова робота в цій області ведеться Instituto Nacional de Bellas Artes (Національним інститутом образотворчих мистецтв). В Україні дослідженням вуличного мистецтва займається Національна академія мистецтв України та Інститут проблем сучасного мистецтва в її складі.

Об'єктом вивчення магістерської роботи є вуличне мистецтво Мексики, а предметом – досвід його використання в регіональних стратегіях розвитку.

Метою даної роботи є вивчення шляхів використання вуличного мистецтва Мексики в туризмі в контексті розвитку регіонів та можливостей застосування набутих знань в Україні. Дослідження досвіду Мексики допоможе краще зрозуміти механізми роботи із залучення стріт-арту в стратегічне планування для розвитку регіонів. Ці знання згодом можна використати для створення проектів спрямованих на поліпшення культурного та економічного життя регіонів України. Це питання є особливо актуальним в контексті проведення політики децентралізації в Україні та ліквідації економічних диспропорцій всередині областей. Основними завданнями роботи є:

- вивчення ресурсної бази та аналіз шляхів використання в туризмі вуличного мистецтва Мексики;
- аналіз використання вуличного мистецтва як елементу стратегії розвитку штатів Мексики;
- огляд ресурсної бази вуличного мистецтва України, напрямів її використання в туристичній галузі та наявності в стратегіях розвитку регіонів;
- порівняння використання вуличного мистецтва Мексики та України в туризмі, ступеня його залученості в регіональному стратегічному плануванні;
- перенесення та адаптація досвіду Мексики для України.

В магістерській роботі були використані методи: історичний, логічний, узагальнення, систематизація, абстрагування, аналіз і синтез, індукція та дедукція. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Робота викладена на 83 сторінках тексту, включає 4 додатки.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВУЛИЧНОГО МИСТЕЦТВА ДЛЯ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ

1.1. Поняття про вуличне мистецтво та його використання в туризмі

Сучасні дослідники вуличного мистецтва та його видів пропонують сотні визначень цього поняття. Крім того, між вченими досі точаться суперечки та продовжуються дебати щодо того, які мистецькі твори можна справді вважати вуличними. Такі обставини зумовили велике різноманіття підходів до визначення вуличного мистецтва та суміжних понять.

Американський дослідник Ніколас Рігл з університету Сан-Дієго в своїх роботах дотримується думки, що основним індикатором «вуличного мистецтва» як такого є зовсім не розміщення на вулиці або в інших громадських місцях[6, с. 244]. Він вважає помилковим судження про те, що «вуличним» мистецтво робить лише його розташування, оскільки таким чином безліч творів виставляються на вулицях, зокрема на різного роду арт-ярмарках, проте не мають жодного відношення до вуличного мистецтва. Рігл стверджує, що вуличне мистецтво – це мистецтво, яке було створене на вулиці і, як наслідок, там розміщене, за виключенням творів, створених в рекламних цілях, вони не охоплюються цим поняттям. Вулиця в деякому сенсі є ресурсом для таких робіт.

На думку дослідників музею вуличного мистецтва в Амстердамі, стріт-арт – це важливий контркультурний рух, який поширений у всьому світі і фокус уваги в ньому зосереджується на художньому осмисленні митцем громадського простору, воно відрізняється відкритістю, оскільки знаходиться на вулицях і зрозуміле для широкої аудиторії[32]. Науковці музею вважають, що не все мистецтво в публічному просторі можна назвати вуличним мистецтвом, і не все вуличне мистецтво має бути розміщене на вулиці, його можна знайти в стінах музеїв та галерей.

Ніколас Аден Рігл радить відрізнити поняття «вуличне мистецтво» від «паблік-арту» (англ. public-art). Головна відмінність між ними, на думку вченого, полягає у тому, що публічне мистецтво не використовує вулицю для створення сенсу, а як простір для демонстрації творів, перетворює її на майданчик для виставки, залучає до світового (класичного) мистецтва, яке є протилежним вуличному мистецтву.[6, с. 254]

Проте кордони між цими поняттями доволі розмиті, оскільки це нові мистецькі течії, які перебувають на стадії димічного розвитку, відповідно, створити чіткі критерії для визначення творів паблік-арту і стріт-арту нині неможливо. Це проблематично ще й тому, що розуміння цих термінів відрізняється у різних вчених, дослідників та організацій. Часто стріт-арт ототожнюють з міським або урбаністичним мистецтвом.

Один з найвідоміших мистецьких аукціонів Sotheby's в своїй статті «From the Streets: The Rise of Urban Art», вживає поняття «вуличне мистецтво» як синонім до «міського мистецтва» (англ. urban art) і не вбачає ніякої різниці за значенням[34]. Аналогічними є представлення цих понять і в ряді інших відомих аукціонів, завдяки чому в ЗМІ, а відповідно і серед широкої публіки, вони зазвичай вживаються як рівнозначні.

У величезної кількості людей стріт-арт асоціюється переважно з графіті, проте більшість науковців вважають, що знак дорівнює між цими поняттями не можна ставити ні в якому разі.

Ніколас Рігл у своїй статті для Journal of Aesthetics and Art Criticism у визначенні графіті дотримується кількох основних положень. По-перше, поняття «графіті» не є тотожним до поняття «вуличне мистецтво», оскільки останнє є надзвичайно різноманітним і включає велику кількість художніх практик від скульптури і малювання до відео та перформансів[6, с. 251]. По-друге, не всі графіті обов'язково належать до вуличного мистецтва, вони не обмежуються письмом на поверхнях громадських місць, проте якщо це стається, то використання вулиці може бути

ключовим для окреслення змісту та сенсу графіті. По-третє, графіті не завжди є вандалізмом чи незаконною діяльністю (Додаток А)

Глен Д. Каррі, професор кримінології університету Міссурі, визначає з точки зору законодавства графіті як форму візуального спілкування, як правило, незаконну, що включає несанкціоноване маркування громадського простору окремою особою чи групою[30]. Графіті можна розуміти як асоціальну поведінку, що виконується з метою привернення уваги, або як форму пошуку гострих відчуттів, але також можна розуміти як вид мистецтва.

Хайме Роджо та Стівен П. Харрінгтон, співзасновники інтернет-спільноти вуличного мистецтва Brooklyn Street Art, в інтерв'ю для видання Artsy заявили, що хоча мистецтво графіті слід розглядати окремо як самостійний напрям, способи виразу вуличного мистецтва є дуже різноманітними[33]. Вони помітили, що вуличне мистецтво запозичує багато рис у поп-арту, муралізму і графіті і не обмежується лише зображенням - концептуальні, скульптурні, електронні практики та перформанс по-різному проявляють себе у вуличному мистецтві.

Вуличне мистецтво і графіті іноді також ототожнюють з муралізмом.

За словами дослідників Амстердамського музею вуличного мистецтва, мурал – це твір мистецтва, який відомий ще з доісторичних часів і являє собою розпис великих стін. Мурали займають собою весь простір стіни, в той час як графіті – лише частину. Вони створювались задовго до того, коли з'явилося вуличне мистецтво, проте нині, на думку науковців, мурали в громадських місцях іноді можуть бути віднесеними до вуличного мистецтва[32].

Така популярність вуличного мистецтва не могла не повпливати на відвідуваність місць, де можна бути ближчим до творчості художників цього напрямку. Відповідно виникає проблема вивчення, класифікації та використання об'єктів вуличного мистецтва як ресурсів у туризмі.

Найбільш вдалою ми вважаємо класифікацію І.В. Смаля, за яким туристичні ресурси – це сукупність природних і соціально-культурних комплексів та їх елементів, що сприяють задоволенню фізіологічних та соціальних потреб людини, відновленню її працездатності і які при сучасній та перспективній структурі рекреаційних потреб і техніко-економічних можливостях, використовуються для прямого й опосередкованого споживання та виробництва туристичного продукту[5,с.57]. У структурі туристичних ресурсів він виділяє кілька складових: природну, соціально-культурну або суспільну, технологічну і подієву, які, у свою чергу, розділяються на ряд компонентів, що мають свою будову[5, с.58]. За цією класифікацією туристичних ресурсів об'єкти стріт-арту відносяться до суспільних культурологічних ресурсів.

Французький економіст П. Дефер поділяє всі туристичні ресурси на чотири групи: гідром, фітом, літом й антропом[4, с.317]. Стріт-арт відноситься тут до групи літом, тобто до усього, що створено працею людини і викликає інтерес туристів або саме по собі, або завдяки своєму призначенню.

Отже варто відзначити, що вуличне мистецтво – напрямок, який знаходиться у процесі свого розвитку і активно досліджується науковцями з різних сфер, тому чіткого термінологічного апарату стріт-арт поки що немає. Між дослідниками точаться дискусії щодо визначення вуличного мистецтва, його різновидів та способів виразу. Надалі у роботі поняття «вуличне мистецтво» та «стріт-арт» вживатимуться як тотожні, з чим солідарна більшість науковців. Також в роботу включаються поняття «паблік-арт або публічне мистецтво» та «міське або урбаністичне мистецтво» як дуже близькі поняття до вуличного мистецтва. Немає також і чітких правил, які б дозволили віднести чи не віднести роботу до вуличного мистецтва, проте переважно науковці радять відрізнити стріт-арт від графіті та муралізму, які можуть бути одним зі способів вираження у вуличному мистецтві, проте існують і окремо від нього як самостійні

жанри. Загалом же стріт-арт не обмежується лише цими двома техніками, а включає і багато інших практик: інсталяція, перформанс, постер-арт, стікер-арт тощо.

Процес пізнання ускладнюється тим, що вуличне мистецтво – хаотичний, неорганізований рух, без чіткої програми чи цілі, який має різні особливості залежно від країни та міста, а вуличні художники часто зберігають анонімність через їхні регулярні незаконні дії.

Об'єкти вуличного мистецтва можуть стати важливою частиною стратегії просування та брендингу території на туристичному ринку. Про це зокрема говорить у своєму дослідженні Сабіна Андрон зі школи архітектури Барлетт (Лондон, Великобританія). Вона досліджувала екскурсії по об'єктах вуличного мистецтва від п'яти різних туристичних компаній протягом 2013-2015 років і прийшла до висновків, що гіді виконують роль не лише інформаторів, а й самі формують цінність тих чи інших творів, включаючи їх в екскурсійну програму та презентуючи туристам, сприяють поблажливому ставленню органів місцевої влади до творчості художників, часто присвоюють імена об'єктам, створюючи тим самим впізнаваність та унікальність району[31]. Розглянувши історію розвитку вуличного мистецтва в Шордичі (районі Лондону), Андрон дійшла до висновку, що стріт-арт тури посприяли його перетворенню на міський бренд, а також стимулювали споживання місця як продукту, продаючи його як оригінальний та автентичний район.

Практика використання вуличного мистецтва для розвитку та брендингу регіонів поширена не лише у Великобританії – в Європі повсюдно впроваджуються подібні проекти. Наприклад, програма європейського територіального співробітництва, що спрямована на сприяння сталому інтегрованому міському розвитку по всій Європі – URBACT – активно підтримує втілення таких ідей в життя. Зокрема, у 2008 році програма підтримала проект зі сприяння відродженню міста Херлен (Нідерланди) за допомогою муралів вуличного мистецтва[38].

Херлен відзначається низкою непридатних для ведення господарства територій через колапс гірничодобувної промисловості в регіоні Лімбург. Для сприяння розвитку в цьому районі муніципалітет використовує мистецтво як інструмент взаємодії з громадами та покращення іміджу депресивних кварталів. Міська влада спільно з URBACT вирішили використати потенціал розписів на стінах, який розвивається в місті протягом останніх кількох років, для забезпечення подальшого розвитку району. Така практика має високий соціальний ефект, оскільки місцеві жителі приймають участь у створенні робіт і більше спілкуються, взаємодіють між собою та з художниками. Проект має позитивні результати як зовнішні (збільшення кількості туристів у місті) так і внутрішні (висока соціальна взаємодія).

Ресурси вуличного мистецтва можуть використовуватися головним чином у культурному, подієвому, музейному та фото-туризмі (рис. 1.1).

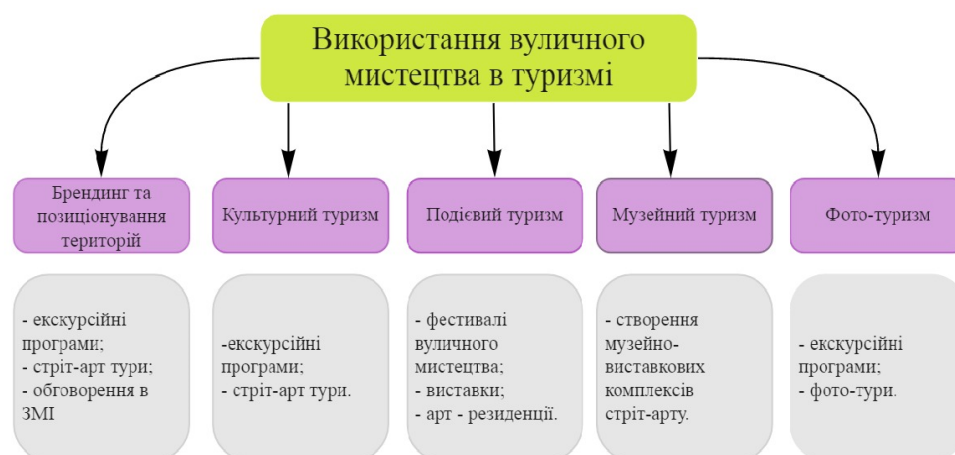

Рис. 1.1. Використання вуличного мистецтва в туризмі

Культурний туризм - це відвідання історичних, культурних або географічних визначних пам'яток[3, с.235]. Основна мета культурного туризму - ознайомлення з туристськими визначними пам'ятками (історії, архітектури, мистецтва, природними та етнічними особливостями, сучасним життям народу).

Вуличне мистецтво зазвичай використовується в різних варіантах екскурсій для будь-якого бюджету та смаку. Створюються велосипедні екскурсії, класичні екскурсії з відвідуванням основних центрів вуличного мистецтва, зустрічі з професіональними графітістами та муралістами. Особливо цікавими є екскурсії, які розробляють та проводять справжні митці та спеціалісти в цій сфері, тоді туристи можуть не лише дізнатися багато нової інформації про особливості роботи художника, а й, в окремих випадках, створити власний шедевр під керівництвом професіонала, як GetYourGide, які влаштовують майстер-класи по графіті на вулицях Нью-Йорку. Всі роботи вони виконують на полотнах, тому в туристів є можливість привезти додому унікальний сувенір.

Подієвий туризм (тематичний туризм) - різновид туризму, основна мета якого присвячена якій-небудь події, це чудова атмосфера свята, індивідуальні умови відпочинку і незабутні враження[3, с. 271]. Головна особливість подієвого туризму - безліч яскравих неповторних моментів. Цільова аудиторія - це забезпечені туристи з доходом вище середнього, а також компанії, що складаються з декількох пар.

Стріт-арт нині повсюдно стає об'єктом для створення фестивалів. Оскільки вуличне мистецтво має інтернаціональний та демократичний характер, практика створення подібних подій як на локальному так і на міжнародному рівні поширена в різних куточках світу. В Європі одним з наймасштабніших фестивалів вуличного мистецтва є Urfest Europe, який проводиться з 2008 року в Брістоні (Великобританія) і залучає близько 400 художників, за якими спостерігають понад 50 000 глядачів[35]. Таким чином непримітний та сірий промисловий район міста, де розташована тютюнова фабрика, став величезною галереєю під відкритим небом та значним туристичним магнітом. Під час проведення фестивалю відвідувачам пропонується величезний вибір занять: в рамках події відбуваються концерти, воркшопи та майстер-класи з різних технік стріт-арту для дітей та дорослих тощо.

Особливістю фестивалю є також його благодійне спрямування: Urfest Europe тривалий час співпрацює з Nacoa (The National Association for Children of Alcoholics) – Національною асоціацією дітей алкоголіків, і допомагає у зборі коштів для забезпечення світлого майбутнього для таких дітей, оскільки проблема алкоголізму у Брістолі і загалом у Сполученому Королівстві стоїть дуже гостро: кожен п'ятий школяр живе з одним з батьків, який п'є занадто багато, і більшість із них намагаються приховувати проблеми своєї сім'ї від зовнішнього світу[35].

Варто також відмітити креативний підхід до проведення фестивалю у період пандемії: Urfest Europe створили на своєму сайті окремий розділ, який дозволяє спостерігати за роботою художників та прогулятися барвистими вулицями онлайн.

Одним з надзвичайно яскравих та неординарних фестивалів є Life is Beautiful Festival в Лас-Вегасі. Це триденний фестиваль музики та мистецтва, в рамках якого відбуваються виступи відомих співаків, коміків, успішних та творчих людей, а також залучаються до участі вуличні художники, які створюють роботи, що презентуються на фестивалі та перетворюють краєвид Лас-Вегасу на яскравий, креативний та мультидисциплінарний[37]. Фестиваль заснований у 2013 році, як проект з поліпшення неблагополучних районів міста. Протягом своєї історії він приніс 350 млн. доларів прибутку, який був спрямований на розвиток депресивних районів міста.

Музейний туризм - різновид туризму, специфіка якого полягає у використанні туристського потенціалу музеїв і територій, які до них прилягають[3, с. 243].

Хоча думки серед експертів щодо того, чи варто відносити твори, що зберігаються в музеях і галереях, до вуличного мистецтва, різняться, все ж таки існують установи, присвячені цьому напрямку.

Однією з них є, зокрема, галерея GGA, розташована в Wynwood Walls – знаменитому своїми графіті районі Майямі, який встиг стати

справжнім музеєм під відкритим небом. Галерея GGA - це динамічний публічний простір, присвячений понад 100 найбільшим світовим вуличним художникам. Художників та окремі роботи ретельно відбирає співзасновник Goldman Global Arts та куратор галереї Пітер Танні[36].

Також варто відмітити музей вуличного мистецтва Амстердаму (SAMA), заснований в 2012 році, він може похвалитись колекцією з понад 300 експонатів – від невеликих творів до монументальних муралів[32]. В музеї регулярно відбуваються воркшопи, майстер-класи, презентації і т.д. В період епідемії COVID-19 музей почав пропонувати пізнавальні вебінари для своїх відвідувачів, а також інформативні статті, які допомагають краще розібратись у темі вуличного мистецтва.

Мурали, графіті та інші арт-об'єкти активно використовуються для фото-туризму.

Фото-туризм - різновид туризму, пов'язаний із захопленням туристів фотографією, що у супроводі фотогіда знімають наймальовничіші та недоторкані масовими туристами місця[3, с.285].

Фото-туризм - це спосіб відкрити для себе нові куточки своєї країни і планети в компанії однодумців або самотійно, підвищити свій професійний рівень і, звичайно, поповнити своє портфоліо чудовими знімками. Фото-туристи - це група людей, об'єднаних фотографією і подорожами. Фото-туризм поєднує теорію і практику фотографії з мадрівками.

Неймовірні за своїми розмірами мурали, мозаїки та графіті вуличних художників є справжнім скарбом для фотографів, які створюють свої портфоліо.

Отже, об'єкти вуличного мистецтва нині є базою для розвитку багатьох видів туризму. Кожен відвідувач тут зможе знайти щось для себе, створюються нові напрямки відпочинку на базі вже наявних і постійно оновлюваних ресурсів, розширюється коло послуг, що надаються подорожуючим.

1.2. Вуличне мистецтво як елемент стратегії регіонального розвитку туризму

Вуличне мистецтво як окремий мистецький напрямок набрало обертів не так давно: період його остаточного формування на наростання популярності припадає на період 80-х – 2000-х років. Тому повністю це явище ще не досліджено, проте воно має відчутний вплив на життя суспільства. Вуличне мистецтво криє в собі великий потенціал, який може шкодити життю міст, або ж навпаки йти їм на користь. Спрямування цього впливу залежить від механізмів регулювання з боку влади. На жаль через новизну такого явища як вуличне мистецтво, влада в різних країнах не бере його до уваги при розробці стратегій розвитку регіонів. Часто стріт-арт відносять до маргінальних занять, які знаходяться поза законом. Проте вуличне мистецтво приховує значно більше можливостей, ніж може здатися на перший погляд.

Найочевиднішою функцією стріт-арту є покращення зовнішнього вигляду та благоустрою міст. За умов вдалого регулювання цього напрямку з боку місцевої влади можна мінімізувати його негативне спрямування. Оскільки вуличне мистецтво здебільшого спрямоване на висловлення глобальних проблем, заперечення існуючих норм в суспільстві, прагнення справедливості для меншин та найменш захищених верств населення, воно прагне бути почутим і побаченим. Це мистецтво бунту, якому потрібно звертатись до широкої аудиторії. Через це фактично виключається можливість експонування робіт вуличних художників в закритих приміщеннях. Тому завданням місцевої влади з управління цим напрямком є створення сприятливих умов для його розвитку, виділення площ із дозволом для стріт-арт робіт тощо. Саме тоді окремі міські квартали перетворюються на справжні галереї під відкритим небом, що можна побачити і на прикладі Мексики, і на прикладі США. Крім того, вуличне мистецтво здатне відроджувати покинуті, незаселені та депресивні

райони міст, як це відбувалось у згаданих вище прикладах європейських країн.

Звідси випливає і ще одна не менш важлива функція вуличного мистецтва, як елементу стратегії регіонального розвитку – соціальна. По-перше, стріт-арт – один із найдоступніших шляхів для реалізації творчого потенціалу громадян. Вуличне мистецтво - це інструмент стимулювання мистецької активності в регіоні. Підтримка цього напрямку сприятиме всебічному духовному та культурному розвитку населення регіону, що в свою чергу підвищує загальний показник якості життя.

По-друге, варто відзначити роль вуличного мистецтва в житті молоді. Стріт-арт – це мистецький бунт, вільна творчість без обмежень і правил. Тому не дивно, що цей напрямок такий популярний серед підростаючого покоління. Він дає можливість розповісти про речі, які турбують молодь, поділитися емоціями та почуттями, почати реалізовувати свої мистецькі амбіції, задовольнити потребу творчості. За вдалого регулювання з боку влади, вуличне мистецтво сприятиме духовному розвитку молоді та йтиме на користь регіону. Проте в протилежному випадку, за відсутності будь-якого контролю, стріт-арт в руках несформованих особистостей може приносити значну шкоду благоустрою міст.

По-третє, вуличне мистецтво – це шлях до об'єднання населення. Консолідація навколо творчої роботи, обговорення твору – всі ці фактори гуртують людей навколо спільних інтересів. Крім того, завдяки своїй відкритості та спрямованості на широке коло глядачів, вуличне мистецтво провокує суспільну дискусію з певних проблем чи явищ, гуртуючи людей навколо їхнього розв'язання та об'єднуючи для досягнення спільної мети.

По-четверте, для найбільш вразливих верств населення вуличне мистецтво є одним із способів говорити про проблеми, з якими вони мають справу щодня. Таким чином ці соціальні групи мають можливість комунікувати з величезною аудиторією. Стріт-арт звертає увагу на їхні

проблеми, тим самим роблячи вклад в розбудову демократичного та рівноправного суспільства, підвищення інклюзивності міських просторів, а також покращення загального рівня життя населення.

По-п'яте, для людей різних національностей та національних меншин вуличне мистецтво є способом виразу їхньої ідентичності та приналежності до певної культури. Стріт-арт в багатьох країнах, в тому числі і в Мексиці, є своєрідним відображенням строкатої, різноманітної та унікальної культури регіону. Це мистецтво свободи, через яке кожна людина може без перешкод виразити свою етнічну приналежність, показати історію свого народу.

Тут доцільно буде згадати ще дві функції вуличного мистецтва, як елементу регіональних стратегій: економічну та політичну. Вони досить тісно взаємопов'язані.

Економічна функція полягає у можливості створення різноманітних продуктів та робочих місць. Вуличне мистецтво створює атракції, які приваблюють як внутрішніх, так і закордонних туристів, створюючи величезну кількість можливостей для економічного процвітання регіону та збільшення надходжень до місцевого бюджету.

Політична функція вуличного мистецтва впливає із його соціального значення. Стріт-арт часто говорить як про глобальні, так і локальні проблеми суспільства. Часто його тематика має явний політичний підтекст, як, наприклад роботи Banksy – одного з найзнаковіших вуличних художників сучасності. Особливо актуальною політична функція вуличного мистецтва є для України. Саме воно може краще за будь-які слова розповісти про історію народу, його боротьбу за незалежність, ідентичність та сучасну війну із загарбниками. Подібні роботи в Україні почали активно з'являтися з 2014 року – початку російсько-української війни. Такою роботою є і мурал дуєту Interesni Kazki «Український Св. Юрій». Він зображає споконвічну боротьбу добра зі злом у вигляді протистояння двох образів: сокола-козака та змії, що прагне розірвати

землю, на якій стоїть птах. Сокіл – давній дохристиянський символ, водночас в роботі використано історію про Святого Юрія, що бореться зі злом та розрубуює змію.

Отже, вуличне мистецтво може стати багатофункціональним елементом стратегій розвитку регіонів. Через новизну цього напрямку, його ще не почали активно використовувати в процесі планування. Проте перспективним є його включення до регіональних стратегій розвитку на етапах опису та аналізу поточного стану культури, проведення SWOT-аналізу та матриці, як однієї з можливостей району, та на стадії постановки стратегічних, оперативних цілей та завдань. Можна передбачити, що розвиток вуличного мистецтва стане частиною вирішення ряду регіональних проблем в економічній, соціальній та політичній сферах.

1.3. Методика дослідження використання вуличного мистецтва в стратегіях розвитку регіонів

Дана кваліфікаційна робота була здійснена послідовно. Наукове дослідження обраної теми проходило в чотири етапи: підготовчий, теоретичний, аналітичний та синтетичний.

Підготовчий етап. Основним завданням, поставленим на цій стадії роботи, був збір інформації про об'єкти вуличного мистецтва в Мексиці: їхнє місце розташування, якісні та кількісні характеристики, їхня систематизація, а також ознайомлення з ресурсною базою стріт-арту в Україні. На цьому ж етапі відбувався збір інформації про використання вуличного мистецтва Мексики в туризмі та огляд використання стріт-арту в Україні. На даному етапі було проведено короткий огляд стратегій розвитку регіонів України та штатів Мексики, здійснено пошук інформації про місце культури та мистецтва в них. Основним методом, застосованим на цьому етапі, була систематизація.

Теоретичний етап. Основними завданнями цієї стадії дослідження були теоретичне обґрунтування ключових понять та термінів, визначення часових рамок зародження вуличного мистецтва в Україні та Мексиці, стадій його розвитку, пошук місця об'єктів вуличного мистецтва в різних системах класифікацій туристичних ресурсів, огляд наукових публікацій щодо впливу вуличного мистецтва на життя міста та його розвиток, а також ознайомлення з ключовими складовими, структурою та принципами побудови стратегій регіонального розвитку. Методами, використаними на даному етапі дослідження були логічний, історичний, абстрагування та узагальнення.

Аналітичний етап. Важливими цілями даного етапу були: узагальнення зібраної інформації, аналіз шляхів використання вуличного мистецтва в туризмі та механізмів залучення арт-об'єктів в туристичну галузь, критичний аналіз регіональних стратегій Мексики та України, оцінка ступеню включення до них вуличного мистецтва та дослідження

спектру проблем, на вирішення яких може бути спрямований розвиток стріт-арту. Основними методами дослідження, використаними для розв'язання поставлених задач, були: логічний, узагальнення, абстрагування, аналіз та індукція.

Синтетичний етап. На цій стадії дослідження були поставлені завдання перенесення досвіду Мексики із використання вуличного мистецтва для розвитку регіонів на Україну, його адаптація відповідно до сучасних реалій держави. Ключовими методами, використаними для дослідження, були синтез, дедукція, узагальнення та логічний метод.

РОЗДІЛ 2. ВИКОРИСТАННЯ ВУЛИЧНОГО МИСТЕЦТВА МЕКСИКИ В СТРАТЕГІЧНОМУ РЕГІОНАЛЬНОМУ ПЛАНУВАННІ

2.1. Вуличне мистецтво як ресурс розвитку туризму

Вуличне мистецтво Мексики має власну, більш ніж вікову, історію розвитку. Цей напрямок є дуже демократичним і загальнодоступним, тому піднесення стріт-арту часто відбувається саме в революційні та нестабільні періоди історії держави. Тому цілком логічно, що різкий поворот у мистецтві Мексики відбувся саме в один з таких періодів. Мексиканська революція 1910-1917 рр. стала пунктом відліку в історії вуличної культури країни. Саме тоді під впливом воєнних дій, селянських та пролетарських повстань сформувався фундамент у вигляді цілого покоління талановитих муралістів, на якому згодом побудується те, що сьогодні ми знаємо як вуличне мистецтво Мексики. Одна з характерних рис стріт-арту, як було зазначено у минулих розділах, - це швидке реагування на певні події та актуальні питання сучасності, їхня художня інтерпретація. І хоча велика кількість муралів того часу була створена всередині приміщень, а не на вулиці, цю особливість стріт-арту ми можемо помітити і тут – масштабні стінописи зображали бунти селян та робітників, творчо та по-філософськи відображали різні історичні події. Вони відповідали на актуальну повістку доби, що і продовжують робити вуличні художники сьогодні.

Незважаючи на те, що події 1910-1917 рр. відбувалися під знаменами комунізму та сильним впливом Жовтневої революції і мексиканські художники того часу дещо переймали у колег з-за океану, монументальне мистецтво СРСР та Мексики значно різнилось. Якщо в першому випадку свобода художників була здебільшого обмежена рамками цензури, то в іншому у митців було набагато більше можливостей для самовираження. Кожен з відомих муралістів минулого століття відрізнявся яскравим авторським стилем та власним підходом до зображення. Серед визнаних митців того часу: Роберто Монтенегро, Дієго Рівера, Хосе Клементе Ороско, Едуардо Соларес, Давид Альфаро Сікейрос,

Мануель Родрігез Лосано, Руфіно Тамайо та багато інших. Географія робіт теж вражає, твори їхнього авторства можна знайти в Мехіко, Куернаваці, Гвадалахарі, Чапінго та інших містах Мексики і на території різних країн, зокрема достатньо багато муралів розташованих на території США.

Стіни деяких громадських приміщень досі зберігають ці шедеври монументального живопису. Яскраво прослідковується унікальний стиль кожного художника у розписах залів Національної підготовчої школи в Мехіко, що здійснювались з 1920 по 1945 р., а саме «Maternidad», «La Clase Obrera», «La Trinchera», «Creation», «Los Elementos». Серед авторів робіт Хосе Клементе Ороско, Дієго Рівера, Давид Альфаро Сікейрос, Ф. Ревуельтас та ін. (Додаток Б). І хоч ці твори художники створили на початку своєї кар'єри, в них досить помітний оригінальний підхід кожного митця. Так, наприклад, Д. Рівера вдавався до алегорій, міфічних та релігійних мотивів, експериментував з техніками італійського та давнього індіанського живопису. На противагу йому сюжети Х.К. Ороско розгортаються довкола революції і є цілком приземленими та трагічними, в їхньому центрі зазвичай опиняються робітники, солдати та селяни.

Революційний час подарував Мексиці цілу плеяду талановитих художників-муралістів і безліч унікальних творів мистецтва. Вони стали прикладом для багатьох поколінь послідовників. Особливо гостро переживав нелегкий час Хосе Клементе Ороско. Його роботи відрізняються особливою експресивністю, порівняно з його сучасниками. В них митець давав вихід своїм емоціям та ставив нелегкі запитання до глядачів. Одними з найяскравіших творів художника є розписи стін в Палаці уряду штату Халіско, що були створені ним у 1937 р., і де його стиль розкрився повною мірою. Серед іншого, особливу увагу варто звернути на роботу «Політичний цирк» («Circo Político»), де художник переосмислює та гіперболізує жахливу сучасність. Тут він зображає всі тодішні політичні сили у вигляді викривлених та страшних гримас їхніх лідерів з відповідною символікою, що змішуються в одну гігантську масу,

більше схожу на кривавий шабаш. Роботу художник створив у момент цілковитого відчаю та зневіри у будь-яких політичних рухах. Стримана та контрастна кольорова палітра з насичених чорного, червоного та білого кольорів, ще більше підкреслює відчуття моторошності, тривоги та страху.

На противагу Х. К. Ороско Давид Альфаро Сікейрос не полишає ідею революції у своїй творчості. У 1939 р. він, з допомогою інших художників, виконує масштабний розпис в Мексиканській профспілці електриків під назвою «Портрет буржуазії» («Retrato de la Burguesía»), де зображає непросту політичну ситуацію в світі наприкінці 30-х років минулого століття. Пристрасно вірячи в ідею революції, Д. А. Сікейрос показує буржуазний світ в різко негативному світлі: тут є і величезна кількість солдат, фашистська армія, механічні птахи, що витають над мертвими тілами розграбованих та вбитих людей. Проте, ця робота особлива ще й з іншої причини. В ній митець вдався до особливої техніки, створюючи візуальну ілюзію: три стіни та стеля, які заповнює розпис, видаються єдиною сферичною площею без жодного кута, а в композиційному рішенні полотна художник використовує методи кінематографічного зображення, через це робота нагадує кадри кіноплівки.

Мотиви революції також можна спостерігати в його роботі «Нова демократія» («Nueva Democracia»). Це триптих в центрі якого людина, якій притаманні і жіночі і чоловічі риси, на її руках висять кайдани, а на голові можна помітити один з найголовніших атрибутів французької революції – фризьку шапку. Ця область була створена найпершою, згодом митець вирішив додати ще дві частини, які склали триптих. Особливою є і динамічність полотна, художник створює додаткові тіні та обводить форми для надання руху фігурам. Розпис Д.А. Сікейроса також можна розпізнати за характерною роботою художника з простором – мурал виходить за межі стіни, не обмежується її площею.

Апогею така техніка митця досягла в його наймасштабнішій роботі «Марш людства» («La marcha de la humanidad»), яку він виконав у 1966 р. і яка нині є частиною експозиції Музею Сікейроса (Polyforum Siqueiros) [39]. Твір метафоричний і розповідає про тернистий життєвий шлях людства, в ньому автор займається пошуками кращого суспільства. Крім того, робота характеризується змішаним стилем, тут можна помітити новий реалізм (як називав це сам автор), експресіонізм та риси абстракціонізму. В «Марші людства» Д. А. Сікейрос створив чотири ключові тематичні області: марш людства до буржуазної демократичної революції, марш людства до революції майбутнього, мир, культура та гармонія, наука і техніка. Всі частини підпорядковуються одній темі: боротьба всіх пригноблених народів землі, їхні тяжкі умови життя, репресії та страждання. Робота є поєднанням скульптури та живопису, що додає їй динаміки та руху. Разом із роботами на зовнішніх стінах будівлі твір утворює один з найбільших муралів світу площею 8 700 метрів квадратних.

З плином часу зазнала змін і творчість Д. Рівери як в тематичному так і в технічному сенсі. Замість міфологічних та релігійних сюжетів, великої кількості алегорій, на його розписах стали все частіше з'являтися політичні мотиви. Яскравим прикладом цього періоду творчості художника можна вважати роботу «Людина, що контролює Всесвіт» («El hombre controlador del universo»), яка була виконана ним у 1949 р[40]. Твір поділений навпіл, подібно до вищезгаданої роботи Д. А. Сікейроса, на дві частини центральною фігурою робітника. Ліва область – це уособлення капіталістичного світу, де митець зобразив класову боротьбу, репресії, руйнування та війни. Проте тут також можна зустріти зображення Чарльза Дарвіна, який на розписі є втіленням розвитку науки і техніки, і який різко контрастує з колонами солдат Першої світової війни. В лівій області муралу зображена греко-римська скульптура, яка є символом західної культури, філософської думки та релігії, на протилежній стороні вона

зруйнована і позначена фашистською символікою. Права область роботи показує ідеалізоване соціалістичне суспільство, а еліпси, що розходяться від робітника зображають макро- та мікросвіт.

Явний політичний підтекст має і розпис Д. Рівери, створений ним на замовлення готелю Прадо, під назвою «Сон недільного дня у парку Аламеда» («Sueño de una Tarde Dominical en el Parque Alameda»). В ньому художник обрав фоном, де розгортаються події, парк Аламеда, що знаходиться поруч вищезгаданого готелю в самому серці столиці Мексики. Д. Рівера зобразив низку злочинів, що відбувалися в цьому місці протягом всієї його історії. Тут можна помітити зlodіяння, які чинилися над мексиканським народом різними політичними силами та діячами: інквізицією, імператорами та диктаторами.

В другій половині 19 ст. художники-муралісти починають звертатися до історичних подій та творчо їх переосмислювати, говорити з глядачами про трагічні часи, аналізувати та давати їм певну характеристику. Тут можна провести паралелі із сучасними вуличними художниками, які часто створюють роботи на гостросоціальну та історичну тематику звертаючись до травмуючих моментів в колективній пам'яті. В якомусь сенсі стріт-артисти таким чином створюють ефект певної психотерапії для народу. З іншого ж боку митці не дають бути забутими певним подіям, людям, злочинам, аби майбутні покоління пам'ятали історію своєї країни та її героїв. Прикладом розписів на історичну тематику є мурал авторства Хорхе Гонсалеса Камарени під назвою «Визволення» («Liberación»), який був створений протягом 1957 – 1963 рр[40]. Робота являє собою триптих, де кожна частина присвячена певному періоду в історії Мексики: перша розповідає про аграрну післяреволюційну політику, яку уособлює зображення селянина в труні виконане в темній кольоровій гаммі, друга область присвячена звільненню, тут можна спостерігати чоловічі постаті, які різко розривають мотузки, якими вони були зв'язані, фінальна частина триптиху зображає жінку, що тримає в руці насіння кукурудзи, яке в

мексиканській культурі символізує мудрість і життя, тому остання частина є вірою в краще майбутнє для Мексики і загалом має яскравий життєствердний характер.

Говорячи про твори на історичну тематику, неможливо оминати увагою розписи Національного музею історії (Museo Nacional de Historia). Серед них варто згадати роботу «Порфіризм проти революції» («La dictadura de porfirio díaz a la revoluci3n»). Мурал виконаний Д. А. Сікейросом у 1957 – 1966 рр[41]. Стінопис розповідає про історичний період з 1906 по 1914 рр. Ця робота багатоскладова, тобто включає в себе багато частин, кожна з яких присвячена певній події. На першій стіні зображена скам'яніла фігура Порфіріо Діаса, що символізує падіння його режиму. На наступній області також можемо спостерігати Діаса, який на фоні свого кабінету ухвалює конституцію 1857 р. Наступна частина, показує страйк Канане, який відбувся в 1906 р., і є моментом, який, на думку художника, ознаменував початок революційної боротьби. У фінальній частині розташована фігура революціонера, який різко зупиняє свого коня. Ця заключна частина композиції символізує кінець першого етапу революції.

Доволі емоційною є робота Габріеля Флореса «Північноамериканська інтервенція» («La intervenci3n norteamericana»). Вона була створена у 1970 р. та зображає момент падіння Хуана Ескутіа, одного з ніньос-хероес (дітей-героїв), яке відбулося під час битви проти американських військ в Кастильо де Чапультепек в 1847 р. Хлопчик падає, загорнувшись в мексиканський прапор[41]. Цей момент є дуже знаковим в історії Мексики. За дитиною летить і орел, який символізує мексиканську націю.

Незвичайною та оригінальною в сенсі переосмислення історичних подій є праця Хуана О'Гормана «Алтар Незалежності» («El Retablo de la Independencia»). Стінопис виконаний протягом 1960 – 1961 рр. Він є своєрідною алегорією історії, яка починається в 1795 р. і закінчується в

1813 р. Робота також складається з багатьох частин[41]. Даний твір включає чотири області і починається зліва. Перша частина присвячена темі соціальної несправедливості в Новій Іспанії. Наступна область зображає деяких ідеологічних та політичних лідерів, розташованих під неокласичною будівлею, яка символізує енциклопедизм. Третя частина стосується самого революційного руху. Остання область муралу показує Конгрес Чилпансинго з Хосе Марією Морелос. Нарешті, ніч на лівій стороні та день, який народжується праворуч, дають уявлення про символічну добу, коли Мексика перейшла з темряви іспанського панування в світло своєї автономії.

Далі вуличне мистецтво Мексики зазнавало змін. Мурали почали виходити на вулиці і висловлювати певне послання до перехожих, а завдяки близькості з США мексиканські художники стали переймати американські техніки та види стріт-арту і вміло адаптувати їх. Новий досвід знайшов своє місце у вуличному мистецтві Мексики, а нові арт-об'єкти цілком логічно виглядають на вулицях великих мегаполісів держави. Мексика стала однією з найвідоміших країн серед іноземних стріт-артистів, тому громадські місця почали прикрашати роботи не лише вітчизняних художників, а й відомих митців з усієї земної кулі (Додаток В).

Прикладом сучасного вуличного мистецтва Мексики є робота «Ткачі мрій» («Tejedores de sueños»), що з'явилась у 2010 р. на стіні Національного музею народних культур за адресою Av Miguel Hidalgo 289 Del Carmen. Авторами є художники Sego і Saner [42]. Стінопис зображає людей в масках, які створюють полотно. В роботі відчувається сильний вплив ацтекського мистецтва. Візерунки на деяких частинах ковдри також нагадують традиційні ацтекські орнаменти, але вони поєднуються і з більш сучасними клаптиками. Здається, що полотно символізує Мексику, яка зшита разом з різних культур. Твір поетично відображає традиційну ацтекську культуру та іспанський вплив.

Ще одним прикладом переосмислення індіанської культури та її міфології є мурал «Повернення Аханкутлі» («El Retorno de Akhankutli») [43]. Стінопис створений художником Curiot в 2013 р. в Мехіко, за адресою Frontera esquina Durango. Роботи митця мають яскраво виражені індіанські мотиви і водночас органічно вплетені в контекст сучасності. Даний мурал зображає стародавнього індіанського бога і маленьких людей, що несуть йому дерева як данину поваги.

Ще одне стародавнє божество можна спостерігати по вулиці Avenida Cuauhtémoc 273 на одній зі стін готелю Lisboa. Це мурал «Катріна» («Catrina») створений художником D*Face в Мехіко у 2015 р. [43] Стінопис виконано в традиційному стилі митця, який поєднує в собі риси графіті та поп-арт і дозволяє створити детальне зображення. Митець вирішив зобразити Катріну – традиційний символ Дня мертвих в Мексиці.

Використовує в своїй творчості фольклорні мотиви та сюжети і художник Seher One, зокрема у роботі «Мексика: культура та суспільство, що відроджується» («México: Cultura y Sociedad que renace»), створений у 2017 р. в Мехіко на вулиці Tlaxoaque 8, він зобразив символи мексиканської культури, включаючи Кетцалькоатля, проводячи аналогію із сильною Мексикою, яка піднімається і відроджується після землетрусу 19 вересня 2017[43].

Проте не лише народні мотиви та символи можна побачити на стінах будинків в Мексиці, наприклад розпис «Вона» («Ella») художника Smithe, що був створений у 2016 р. в Мехіко за адресою Salto De Agua, виконаний в традиційному стилі митця, в якому поєднуються психоделік, поп-арт та сюрреалізм. Робота є подякою та даниною поваги всім працюючим жінкам міста[43].

Як вже згадувалось вище, вулиці мексиканських міст прикрашають не лише роботи місцевих художників. Митці з різних куточків світу приїзять сюди з різною метою: навчитись новим технікам, познайомитись з давньою культурою, обмінятись досвідом з іншими стріт-артистами,

дізнатись більше про вуличну культуру в цій країні, прийняти участь в черговому фестивалі чи просто відпочити. Як наслідок, такі гості лишають свій відбиток на міських вулицях.

Зокрема тут можна зустріти роботу відомого художника бельгійського походження ROA під назвою «La Lagunilla». Мурал створений у 2012 р. і розташований в Мехіко на стоянці машин за адресою República de Paraguay 42[43]. Стінопис виконаний в традиційному для художника чорно-білому графічному та деталізованому стилі. Він зображає величезну змію, яка душить мишей та щурів кінчиком свого хвоста. Саме завдяки подібним роботам з тваринами, підтекст та сенс яких є предметом дискусій серед населення та дослідників, художник здобув світову популярність.

Варто зауважити, що не лише Мехіко є привабливим містом для закордонних митців, так «Пробудження часу» («El despertar del tiempo») - розпис створений іспанським художником Lique у 2018 р. в Гвадалахарі по вулиці Calpulalpan 62[44]. Мурал виконано в ілюстративному стилі з елементами сюрреалізму. Розпис зображає світ підкорений людиною-машиною, в якому все ще є час і надія на пробудження сил природи, які врятують і захистять Землю від неминучої загибелі та знищення.

Серед заплутаних вуличок Мехіко туристи, що цікавляться стріт-артом, відразу знайдуть роботу нашого співвітчизника. Мурал «Ікар» («Icarus») написаний художником АЕС з всесвітньо відомого українського дуєту муралістів Interesni Kazki у 2017 р. [45]. Роботу можна знайти за адресою Insurgentes Sur 257. Історія, яка надихнула АЕС, розповідає про Ікара, сина Дедала, який наважився літати надто близько біля сонця на крилах з пір'я та воску. Мурал в Мехіко зображає ділового чоловіка в костюмі та його робочі документи, що разом з ним падають в прірву капіталізму. Сучасна казка талановитого українського художника написана у його традиційному сюрреалістичному стилі.

Отже, історія розвитку вуличного мистецтва Мексики починає свій відлік з початку минулого століття. Проте вже тоді в муралах великих Д. Рівери, Х.К. Ороско, Д.А.Сікейроса та інших можна було відслідкувати тенденції, притаманні сучасному стріт-арту. Через роки художники поступово вийдуть із закритих просторів і почнуть працювати на вулицях міста, переймаючи та адаптуючи досвід митців з інших країн. Роботи на історичну тематику стануть з'являтися не в приміщеннях, а в громадських місцях. Крім того, особливістю сучасного вуличного мистецтва Мексики є повернення до символіки та фольклору корінних народів цих земель, поєднання кількох культур на одній роботі. Таким чином, сьогодні стріт-арт в Мексиці можна класифікувати і як частину культурного відродження країни.

2.2. Використання вуличного мистецтва в туризмі

Об'єкти вуличного мистецтва Мексики використовуються в основному в культурному, подієвому та фото-туризмі. Особливу увагу варто приділити фестивалям вуличного мистецтва Мексики. Відмінною рисою цих заходів є їхнє проведення саме в регіонах країни, а не лише в столиці. Тобто, можна стверджувати, що ці події децентралізують розвиток стріт-арту та популяризують цей вид мистецтва в регіонах. Так, власне мексиканські та міжнародні щорічні фестивалі окрім Мехіко проходять також в Холбоксі, Канкуні, Акумалі, Плаї-дель-Кармен, Керетаро, Монтереї, Гвадалахрі та ін. Як можна помітити із зазначених назв – це регіональні туристичні центри та невеликі міста і громади, для яких фестивалі стріт-арту стали не лише святом, а й можливістю для культурного та економічного розвитку. Кожного року Мексика проводить та приймає десятки таких подій. В даному пункті зосереджено увагу здебільшого на регулярних щорічних стріт-арт фестивалях та заходах, а також постійно діючих програмах розвитку, які залучають велику кількість художників та глядачів до своєї діяльності. Проте Мексика також є ініціатором багатьох одиничних подій, на деякі з них також варто звернути увагу.

Ресурси вуличного мистецтва активно використовуються в екскурсійних програмах, як і в багатьох інших країнах з розвинутою стріт-арт культурою, тут можна знайти безліч пропозицій щодо відвідування арт-об'єктів як від власне мексиканських, так і від іноземних туристичних фірм.

Серед екскурсійних програм варто виділити Original Travel, які пропонують туристам відвідування найвідоміших галерей та музеїв міста, в тому числі Casa Estudio de Diego Rivera та Casa Azul Frida Kahlo, а також стінописів мексиканських муралістів в самому центрі міста, прогулянку околицями Койоакану та зупинку в готелі біля музею Casa Azul Frida Kahlo[46].

Незвичайні тури та послуги пропонує Street Art Chilango – це колектив художників та графічних дизайнерів, які проводять приватні і публічні екскурсії по найкращих муралах Мексики[47]. Колектив також займається розписом будівель та вулиць на замовлення, тематику та тривалість розпису замовник визначає сам. У 2015 році колектив був удостоєний премії з просування туризму в Fondo Mixto de Turismo de la CDMX (Змішаному фонді туризму)

Stylewalk MX пропонує екскурсію по муралах Мехіко з професійним графітистом на іспанській або англійській мові. З екскурсії можна дізнатися не лише про окремий мурал, а також про художника та соціально-політичний контекст сучасних мексиканських стінописів[48]. Крім того, вкінці туру екскурсанти під керівництвом професіонала можуть створити власне графіті.

Мехіко а Ріе пропонує пішохідну екскурсію тривалістю 2,5 год яка зосереджена на творчості та житті трьох стовпів мексиканського муралізму: Хосе Клементе Ороско, Дієго Рівери та Давида Альфаро Сікейроса[49]. Реек пропонує туристам велосипедний тур тривалістю 3,5 год по графіті та міському мистецтву Мехіко, який проходить через квартали «Рома», «Кондеса» та «Колонія» [50].

Мексика є справжнім центром вуличного мистецтва і активно використовує його з метою створення подій, зокрема фестивалів, яких тут велике різноманіття, вони мають різні цілі та спрямовані на вирішення цілого ряду проблем (Додаток Г).

Цікавим за своєю суттю є IPAF (International Public Art Festival), який був заснований у 2021 році на острові Холбокс, Мексика і став продовженням ініціативи «Dreaming for Holbox» («Мрії для Холбоксу»), який почав об'єднувати художників з 2012 року для відображення мрій сучасного громадянина Мексики на стінах[51].

Ядро команди фестивалю - група художників з інклюзивним баченням, яке надихає на співпрацю із все більшою кількістю людей та

організацій у всьому світі, пропагуючи культуру, турботу про навколишнє середовище та збереження громадських просторів за допомогою міських фестивалів мистецтва.

ІРАФ існує завдяки підтримці кількох організацій, які допомагають організувати кожен фестиваль. "Dreaming for Holbox", Baz-Art, Chalk Chalk, 5 Wolves no Pigs, Nueve Arte Urbano, НК Walls – лише невелика частина партнерів, які обмінюються цінностями, принципами та цілями з ІРАФ. Загалом же фестиваль підтримується урядом, місцевими громадами, компаніями, асоціаціями та брендами.

Вартою уваги є також подія Urban Art Show – щорічна безкоштовна виставка зосереджена на роботах численних талановитих вуличних художників, які присвячують себе створенню муралів та розвитку вуличного мистецтва в Мехіко[52]. Основна ідея заходу полягає в тому, щоб відзначити важливість міського мистецтва в столиці муралізму, а також прослідкувати як за традицією малювання на стінах у минулому, так і за роботою, яка відбувається зараз.

Масштабною подією є фестиваль Constructo (Festival Internacional de arte Público y Neomuralismo Constructo) – міжнародний фестиваль публічного мистецтва та конструктивного неомуралізму, який проводиться вже 8 років поспіль[54]. Constructo - це культурний колектив та громадянське об'єднання, яке складається з художників, менеджерів та дослідників і присвячене просуванню та розповсюдженню різних художніх виразів через заходи, майстер-класи, художні виставки, концерти, вистави та створення муралів. Під час фестивалю художники з Мексики та закордону створюють роботи у парках, на будівлях, огорожах та різних поверхнях, щоб урізноманітнити та підтримати мистецтво Мехіко.

Проте фестиваль не обмежується створенням нових муралів: в рамках події підтримуються скульптурні, візуальні, пластичні вирази. Фестиваль щороку привертає увагу близько 70 00 глядачів[54]. Відвідувачі розважаються на концертах, художніх майстер-класах,

орієнтованих на різний вік та конкретні потреби. Крім того, організуються бесіди з темами, що стосуються мистецької діяльності, де відкривається простір для діалогу та співпереживання.

Іноді фестивалі переростають у дещо більш глобальне та значуще. Та сталося з фестивалем All City Canvas[43]. Ця подія була створена в 2012 році і натхненна традицією муралізму в Мексиці. Нині All City Canvas – це потужна двомовна платформа, одна з найпопулярніших в сфері стріт-арту (місячне охоплення аудиторії понад 35 млн користувачів), яка популяризує вуличне мистецтво у всьому світі, поширює актуальні новини та ділиться цікавими проектами в цій сфері.

Вуличне мистецтво часто звертається до болючих історичних подій, які назавжди закарбувались в колективній пам'яті, проте не оминає увагою сьогодення. Актуальні суспільні проблеми, новини, переживання – все це знаходить відображення у стріт-арті. Прикладом може бути фестиваль в місті Канкун, що відбувся в 2017 році[53]. Фестиваль Sea Walls: Murals for Oceans («Морські стіни: мурали для океанів») відбувся за підтримки PangeaSeed Foundation (міжнародної організації з охорони морського середовища), Proyecto Panorama та міської іміджевої комісії Канкуну (CIMUC) і був присвячений підвищенню обізнаності та пошуку творчих рішень, що стосуються морських екологічних проблем регіону.

У фестивалі прийняли участь дев'ять художників, в тому числі шестеро з Мексики. Їхнім завданням було створити на стінах міста дев'ять зображень у власному стилі та техніці, які б розкривали одну з морських екологічних проблем і включали в композицію когось із представників вимираючих видів.

Sea Walls – це масштабний міжнародний проект, що має на меті звернути увагу людей на важливі екологічні проблеми за допомогою мистецтва: за час його діяльності було створено понад 400 фресок у 17 країнах світу[56].

Подібні події спонукають суспільство до обговорення та діалогу щодо важливих сучасних проблем. Стріт-арт – є чудовим інструментом для привернення уваги широких верств населення, оскільки кожен перехожий незалежно від віку звертає увагу на новий арт-об’єкт.

Вуличне мистецтво є важливим елементом просування та брендингу територій, збільшує число відвідувань району як місцевими жителями так і туристами, які приносять прибуток у місцевий бюджет. Тому не дивно, що існують фестивалі вуличного мистецтва створені з метою стимулювання розвитку та просування територій. Прикладом є Akumal Arts Festival, який проводиться вже третій рік поспіль в невеликій громаді Акумаль в Мексиці. Кожного року понад 100 художників збираються в цьому місці, щоб малювати мурали та графіті, пропонувати майстер-класи, вистави, взаємодіяти з місцевою громадою та один з одним[55]. Захід має на меті залучати та розвивати громаду через міжнародний консорціум художників. У фестивалі беруть участь художники з місцевої громади, Мексики та всієї земної кулі. Організатори працюють над тим, щоб прикрасити місто для місцевих жителів та відвідувачів. Оскільки Акумаль є курортним районом, що швидко розвивається, і є екологічно стабільним з низьким рівнем екологічного ризику, фестиваль націлений на керування туристичними потоками.

Akumal Arts Festival - це волонтерська діяльність, яка базується на пожертвах. Фестиваль має велику кількість партнерів серед приватних підприємств (провідний спонсор - кафе та хлібопекарня Turtle Bay, головні спонсори Third Rail, Akumal Direct, Loco Gringo та інші), також захід має підтримку на рівні місцевої влади Акумалю та муніципалітету Тулум, а також від окремих освітніх центрів (Transformar Educando Akumal, Maya Environmental Education Center), мексиканських брендів (La Taverna Pizzeria & Risotteria, Lucy's Ice Cream тощо) та мистецьких організацій і виробників художніх матеріалів (198 Allen Street, 360 Paint та ін.).

Ще одним прикладом фестивалю вуличного мистецтва, спрямованого на розвиток регіонів, може бути Dreamers Art Fest – фестиваль вуличного та сучасного мистецтва, який проходить в місці Пляя-дель-Кармен. В заході беруть участь художники з Мексики та різних куточків світу, які мешкають в багатокультурному місті, який став їхнім домом[59]. Засновником фестивалю є італійська мистецтвознавиця Вероніка Дюпре, яка провела дитинство в Мексиці і нині мешкає в Пляя-дель-Кармен. В інтерв'ю виданню Muro, вона зазначила, що фестиваль має на меті виправити нерівність між активністю вуличних художників в столиці Мексики, популярних туристичних містах та в регіонах, оскільки вони відмітили, що міське мистецтво приваблює як місцевих жителів так і туристів, які зупиняються, фотографуються, обмірковують зміст робіт та спілкуються з художниками[58]. Таким чином проект сприяє соціальній інтеграції населення, оскільки він переносить роботи художників у квартали, які не знаходяться в туристичній зоні. Ще одною метою фестивалю є відкриття і популяризація маловідомих як місцевих так і закордонних художників. Фінансується проект здебільшого завдяки пожертвам від приватних підприємців, зусиллями творчого осередку міста, а також завдяки платформі колективного фінансування Fondeadora і волонтерам проекту.

Фестиваль прагне стимулювати культурний розвиток в місті, тому в межах події проводяться мандрівні покази фільмів з CINECLUB, персональні та колективні виставки сучасних художників, майстер-класи та конференції, де розглядається ряд цікавих тем як наприклад дизайн в деталях, вплив художнього вираження, активізація громадських просторів за допомогою міського мистецтва та багато інших[59].

Dreamers Art Fest також має великий інтерес до арт-терапії підтримуючи дітей із аутизмом, забезпечуючи можливість для висловлювання та комунікації, а також допомагаючи вирішити внутрішні емоційні конфлікти. Для створення майстерні для таких дітей за кілька

місяців до зазначених дат була проведена благодійна вечерея, на якій було зібрано необхідну для організації суму.

Згадуючи про визначні події в мексиканському вуличному мистецтві, неможливо не згадати про міжнародний фестиваль Mextonia, який відбувся у 2018 році в естонському місті Таллінн, та об'єднав 60 художників з Мексики, Естонії та інших країн. Подія була приурочена до святкування 100-річчя Естонської республіки, її метою було зробити подарунок країні у вигляді яскравих та оригінальних творів мистецтва. Художники створили 50 муралів та загалом заповнили простір розміром 6000 квадратних метрів[57]. Створені графіті та мурали відображали переосмислені іноземними художниками символи естонської культури, її традиції та обряди, поєднання сюжетів з творчості Мексики та Естонії. Таким чином, вуличне мистецтво стало інструментом для культурного відродження та засобом розповіді підрастаючим поколінням про їхнє коріння. Крім того, фестиваль закріпив за Таллінном імідж одного з центрів вуличного мистецтва, допоміг іноземним художникам познайомитись з країною ближче, оскільки велика частина запрошених мистців ніколи раніше не сприймали Естонію як майданчик для творчості.

Ідея створення фестивалю виникла випадковим чином: Едгар Санчес – учасник мексиканського мистецького об'єднання Nueve Arte Urbano, під час своєї мандрівки до Естонії захопився культурою цієї країни і водночас відмітив зародження там вуличного мистецтва. Крім того, створенню фестивалю сприяло наближення визначної дати – 100-річчя Естонії. З естонського боку ініціативу підтримала Сігре Томпель, яка познайомила з Санчесом під час своєї мандрівки по Мексиці. Вона цікавилась зацікавилась культурою цієї країни та її давніми традиціями, що спонукало її до роздумів про відродження культурних традицій у власній країні. Ці дві постаті стали організаторами фестивалю з мексиканської та естонської сторони. Фестиваль був створений за підтримки Nueve Arte Urbano, місцевих організацій та учасників таких як Government Office of Estonia

100, Contemporary Art Museum of Estonia, Stencibility, Pirados, JJ-Street Baltic Sessions та міжнародної організації Pangeaseed Foundation.

Фінансувався проект в основному невеликою мексиканською компанією Incusa SA de CV, яка отримала загальнонаціональну нагороду Мексики за стійкість та відповідальність у бізнесі.

Nueve Arte Urbano – це спільнота художників, яка прагне розвивати талант мексиканських художників та трансформувати суспільство завдяки мистецтву. Серед проектів організації варто відмітити ще один фестиваль, який відбувся з їхньої ініціативи – «El Agua es Una» («Вода одна»). Подія відбувалась з 30 березня по 8 квітня 2018 р. в м. Керетаро (Мексика) [57]. Завдяки співпраці Pangea Seed Foundation – міжнародної некомерційної організації, яка поєднує творчість, суспільство та природу в концепції ARTivism (з англ. мистецтво та активізм), вищезгаданої ініціативи Sea Walls – Artists for Oceans Festival, художників та кураторів Nine Urban Art, а також за підтримки Incusa, оптової малярської компанії, яка інвестувала в проект близько двох мільйонів песо, в межах фестивалю було реалізовано монументальний мистецький проект, так званий «вівтар», на куполі маятника Фуко Культурного та освітнього центру штату Керетаро (Centro Educativo y Cultural del Estado de Querétaro (CECEQ)), побудованого спеціально для демонстрації обертального руху Землі. Творами була заповнена площа в 3000 квадратних метрів, на яких вміщувався 21 твір, створений 33 художниками[57].

Художня композиція створена з творів, виконаних художниками кожен у власному стилі - гіперреалізм, ілюстрація, графіті, класичний муралізм тощо. Проте всі роботи об'єднані спільною метою – підкреслити важливість захисту водних ресурсів за допомогою мистецтва, залучивши широку аудиторію до обговорення екологічних проблем, виховати у населення почуття власної відповідальності шляхом візуалізації таких проблем як забруднення води відходами, пластиком, стічними водами тощо. Роботи художників перетворюють екологічні проблеми та шляхи їх

вирішення на візуальні сюжети, які сприяють підвищенню обізнаності громадськості про цінність та проблеми водних ресурсів. Під час фестивалю куратори та художники брали участь у круглих столах, конференціях, художніх виставках, концертах, танцях тощо.

Nueve Arte Urbano також планують перетворити цей об'єкт на туристичний магніт та зону для відпочинку і працюють над проектом охорони цієї роботи та озеленення простору навколо об'єкту, з метою подальшої можливості реконструкції робіт[57].

Окрім власне вітчизняних фестивалів, Мексика часто приймає гостей міжнародних фестивалів, які проходять по всьому світу. Одним із таких є Meeting Of Styles (MOS) – фестиваль, який бере свій початок в Німеччині з 1997, є некомерційною організацією, сформованою відданими та пристрасними художниками та любителями мистецтва. З часу його заснування й до сьогодні організацією було проведено понад 400 заходів у різних куточках світу[60]. MOS прагне створити форум міжнародної спільноти митців для спілкування, збору та обміну ідеями, роботами та навичками, а також для підтримки міжкультурного обміну. Мексика є однією з постійних резиденцій, яка приймає фестиваль у різних містах по всій країні.

Підсумувавши, можна зробити висновок, що фестивалі вуличного мистецтва в Мексиці є дуже поширеною практикою. Водночас кожен такий захід має свої особливості. Нині міське мистецтво стає потужним інструментом для створення іміджу території, обізнаності широкої аудиторії про певні проблеми та способи їх вирішення, розвитку регіонів. Окремо варто виділити соціальну спрямованість таких фестивалів та арт-об'єктів – вони спонукають до обговорення та діалогу серед населення щодо важливих проблем, духовно збагачують людей. Крім того, такі фестивалі є платформою, де відбувається культурний обмін між митцями з різних країн, обговорюються ідеї та техніки, відкриваються нові імена та можливості висловлення і вдосконалення навичок.

2.3. Використання вуличного мистецтва в стратегії розвитку регіонів

Для Мексики вуличне мистецтво вже давно стало не лише однією зі сторін культурного життя країни, а й потужним інструментом соціальних змін, розвитку міст та підвищення привабливості регіону для туристів. Така рушійна сила не могла лишитися поза увагою органів місцевого самоврядування, тому в стратегіях розвитку регіонів держави їй також приділяється увага. Можна простежити шлях від плану використання вуличного мистецтва до реалізації задуманого.

Міська влада штату Чьяпас у своєму «Плані розвитку штату Чьяпас на 2019-2024 роки» один з розділів присвячує культурній ідентичності, де окремим підпунктом виділено сприяння культурно-мистецьким подіям[63]. В стратегії проведено діагностику сучасного стану справ у сфері, де проаналізовано її вади та досягнення. Серед недоліків варто звернути увагу на те, що розвиток мистецької освіти в штаті є недостатнім через брак відповідних приміщень, меблів, технологічного обладнання, а також недостатню підтримку митців. Цікавим є твердження про те, що ще одним фундаментальним аспектом для наближення суспільства до різноманітних культурно-мистецьких проявів є використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) і потрібно збільшувати кількість громадян, які користуються цим ресурсом. Варто зауважити, що стратегія наголошує на тому, що мистецькі події сприяють соціальній згуртованості та пов'язані з іншими важливими аспектами, такими як права людини, гендерна рівність, соціальна інтеграція, сталий розвиток, економічний розвиток, демократія за участі громадськості та мир. Зважаючи на етнічну різноманітність регіону, ціллю в цій сфері є сприяння різноманітним культурним проявам з повною повагою до самобутності народів.

Серед шляхів досягнення цілі варто акцентувати увагу на сприянні координації у сфері культури між державним, громадським та приватним

секторами та використанні цифрових технологій для поширення культури та мистецтва.

Яскравим прикладом плодів стратегії Чьяпасу є місто Сан-Крістобаль-де-лас-Касас, яке знаходиться в цьому штаті. Воно стало місцем, куди приїздять митці з різних куточків світу, приносячи з собою різножанрові культурні події, створюючи рекреаційний мистецький простір[64]. Вулиці Сан-Крістобаль-де-лас-Касас – це цікавий та спокійний простір для туристів, де вони можуть побачитися з місцевими мешканцями, що мають тисячолітній родовід на цій території. Варто також зробити акцент на тематиці цих робіт: здебільшого вони присвячені історії та любові народів, що населяють Чьяпас, до свого коріння. Також не в останню чергу тут звучить тематика родючості та внеску жінок в розвиток корінних громад, що є важливим для культурного поступу в цьому штаті. Таким чином вуличне мистецтво дозволяє місцевим мешканцям виразити любов та повагу до їхньої тисячолітньої історії, проявити свою культурну ідентичність, а також прикрасити місто, особливо його занедбані райони, щоб зробити їх знову привабливими для життя, подорожей та нових проектів стріт-арту.

У «Стратегії регіонального розвитку штату Пуебла на 2019-2024 роки» також піднімається тема підтримки культури та мистецтва для зменшення соціальної нерівності між корінними народами. Серед напрямків дій для вирішення цієї проблеми є збереження історичної пам'яті та ідентичності корінного населення, а також розширення доступу місцевих етнічних груп до реалізації права на свободу вираження їхньої культури та ідентичності[65]. Гендерна тематика теж звучить в контексті зменшення соціальної нерівності. В стратегії йдеться про реалізацію права на участь у мистецькому житті з акцентом на зменшення розриву між статями. Говорячи про підтримку культури та зменшення соціальної нерівності, в напрямках діяльності стратегії йдеться про розробку схем та

програм спрямованих на культурний та мистецький розвиток молоді держави.

Тому закономірним є поява саме в штаті Пуебла групи митців Colectivo Tomate[66]. Це організація, яка спершу виникла з метою здійснити трансформацію свого міста. Відтоді, прагнучи надихати людей, генерувати зміни, формувати громадянську позицію та поглиблювати зв'язки між громадами, цей колектив почав створювати муралі в різних куточках Мексики. Згодом вони працювали і в Чьяпасі в рамках проекту Ciudad Mural. Це проект, який є частиною підпрограми «Зміцнення соціальної структури» і має на меті організувати зустрічі між людьми в громаді, щоб трансформувати їхні наративи через мистецтво, створюючи маршрут вулицями муралів, які втілюють історичну пам'ять та ідентичність різних соціальних груп[67]. Ciudad Mural можна класифікувати як місцевий фестиваль. Не залишаючи осторонь своєї основної мети, проект передбачає організацію сценічних, музичних, театральних подій, щоб сила мистецтва створювала простір для зустрічі, діалогу та самовираження.

Проект взаємодіє не лише з місцевою владою, а й з Міністерством культури Мексики завдяки участі з 2019 року у конкурсі PROFEST, який спрямований на заохочення проведення культурних фестивалів у Мексиці.

У «Стратегії розвитку штату Нуево-Леон на 2022-2027 роки» також чільне місце відведено розвитку мистецтва. У кожній гілці розвитку штату приділена увага культурі та мистецтву, що дозволяє поглянути на ці сфери із різних сторін, а також підкреслити універсальність та великий потенціал цих галузей у регіональному розвитку. Так, до прикладу, з точки зору осі рівності, в цих галузях постановлено створити Секретаріат культури, який покликаний активізувати культурне та мистецьке життя у різних куточка штату, забезпечити права кожного мешканця на реалізацію свого творчого потенціалу та просувати програми, що сприяють розвитку цього сектору, відповідно до різноманітності та потреб мешканців штату[68]. Серед

планів влади штату також є розробка механізмів сприяння креативній економіці, що включатимуть заохочення професійної творчості та мистецької спеціалізації. Також сказано про сприяння культурному туризму та політиці збереження, порятунку та поширення культурної спадщини. Варто акцентувати увагу і на плані збільшення простору для збереження, поширення та визнання регіональної ідентичності, що напряду відноситься до вуличного мистецтва, яке в Мексиці тісно пов'язане з історичною пам'яттю та самобутністю. Крім того стратегія наголошує на необхідності створення для простого населення умов для дослідження та розвитку своїх творчих здібностей. Є необхідність розробити механізми, спрямовані на активізацію творчих процесів локального характеру, які б охоплювали як стратегічні географічні простори, так і конкретні групи населення.

Вісь сталості в стратегії приділяє увагу туризму як одному з важливих секторів економіки краю, де особлива увага приділяється позиціонуванню штату як центру подієвого та культурного туризму, саме завдяки цим видам регіон сподівається в майбутньому відновитись після епідемії COVID.

Варто також згадати і про Conarte – Раду з культури та мистецтва Нуево-Леона. Це децентралізований державний орган уряду штату, метою якого є просування та стимулювання мистецького самовираження, популярної культури та різноманітних мистецьких проявів, спрямованих на збереження та культурне збагачення в Нуево-Леон; а також захист, збереження та культурне збагачення в Нуево-Леон[69]. Багато проєктів в різних мистецьких жанрах реалізуються в штаті саме завдяки сприянню Conarte, в тому числі і деякі заходи вуличного мистецтва, як, наприклад, конкурс на розпис стін у метрополітені Монтерею, за результатами якого рада обрала 13 вуличних художників, роботи яких стали прикрашати зупинки громадського транспорту.

Наслідком такої послідовної та досить ліберальної політики у сфері мистецтва та тісної співпраці з Радою культури та мистецтва Нуево-Леона став фестиваль міських видів мистецтва Callegenera, який щороку приваблює десятки місцевих та іноземних вуличних художників, які представляють панораму різних міських бачень та виразів[70]. Основна увага фестивалю зосереджена на графіті, для яких є велика виставка, також проводяться дискусійні столи, конференції, майстер-класи та концерти. Цікавим є поділ виставки: першу групу становлять роботи, які розповідають історію графіті, другу – роботи в різних стилях сучасних вуличних митців, третю – роботи вуличних художників, які перейшли в інші жанри. Також фестиваль організовує змагання зі скейтбордингу та брейкдансу, які є невід’ємною частиною вуличної культури. Все це робить Callegenera однією з найочікуваніших подій року в Монтерей.

Важливість Callegenera для творчої молоді штату незрівнянна, оскільки забезпечує простір для самовираження та просуває його практику як частину міської культури, відходячи від негативного образу, який іноді асоціюється з міським мистецтвом.

«Стратегія регіонально розвитку штату Халіско на 2018-2024 роки» визначає культуру як частину осі соціального розвитку. Основною ціллю для штату є консолідація культурної політики на благо Халіско, розвиток мистецьких та творчих спільнот регіону задля генерування соціальних змін[71]. Перевагою стратегії також є те, що цілі цієї та інших галузей узгоджуються з національним планом розвитку, що також підкреслено в тексті. Так, наприклад, реалізація права громадян на вираження культурної ідентичності, переконань, поглядів та творчого потенціалу підтримується на національному рівні у багатокультурній Мексиці і є наскрізним мотивом всіх регіональних стратегій. В той же час є і цілі, які покликані вирішити проблеми на регіональному рівні. Зокрема, порушується питання сильної централізації культурного життя в межах столичної агломерації Гвадалахари, тому однією з цілей є інтенсивніша підтримка мистецьких

заходів у різних районах штату. Проблемою Халіско також є неповне використання і незадовільний стан культурної інфраструктури. У стратегії зазначено ціль рівномірного розподілу, адаптації та оптимізації використання державної культурної інфраструктури. Також за мету взято створення сприятливих умов для розвитку мистецьких спільнот для того, щоб мешканці штату проводили культурні заходи, які заохочують привласнення публічних просторів, що дуже вдало поєднується саме з вуличним мистецтвом.

Найяскравішим прикладом реалізації цього плану на практиці є містечко Тлайомулько-де-Зуныґа в штаті Халіско, яке вже декілька років підтримує ініціативу Meetig Of Styles - одного з найважливіших фестивалів вуличного мистецтва в світі, який збирає художників, які працюють в десятках різних жанрів, та просто зацікавлених у міській культурі людей з усього світу. Фестиваль активно підтримує уряд Тлайомулько через Інститут альтернатив для молоді Тлайомулько в рамках відновлення символів міста[72]. Функція проведення фестивалю полягає в просуванні графіті найвищої якості та різноманітності, без етнічних чи класових обмежень, заохоченні участі місцевої та іноземної молоді для трансформації простору через мистецтво, запрошенні громадян до захисту будівель та всебічного збереження міст. У 2022 році участь у події взяли близько 60 художників з Мексики та інших куточків світу.

Уряд Тлайомулько вже сім років займається муралізацією міста через Інститут альтернатив, різноманітні програми художнього виразу, які були започатковані цією організацією, зробили муніципалітет піонером мистецьких програм з відновлення громадського простору.

В «Стратегії розвитку штату Мехіко на 2017-2023 роки» культурну складову віднесено до соціального сектору в напрямку зменшення нерівності та підтримки вразливих груп населення[73]. Зокрема, акцент зроблено на молодому поколінні: обов'язковою ціллю є сприяння всебічному розвитку молоді, навчанню, культурному та мистецькому

самовираженню, шляхом створення премій та конкурсів, які заохочують творчість та соціальну відповідальність.

На практиці ця ціль активно реалізується в штаті, прикладом є конкурс «Espacio que incluye» (буквальний переклад «Простір, що включає»), проведений Інститутом електорату Мехіко (Instituto Electoral de la Ciudad de México (IECM)), серед юних художників-муралістів віком від 18 до 29 років[74]. Цілями цього заходу були сприяння реалізації творчого потенціалу молоді та перетворення публічного простору на злиття різних бачень і розумінь світу. Зображення може змінити тисячі думок і саме тому такі заходи є важливими для всього міста. Роботи 43 молодих конкурсантів експонувалися в будівлі інституту, а троє переможців отримали можливість прикрасити своєю роботою одну з вулиць міста. Їхній мурал виражає принципи рівності та соціальної інтеграції: за допомогою трьох фігур людей, які символізують різні найбільш вразливі групи населення, художники-початківці відобразили різноманіття, яке існує в місті, та проблеми з якими стикаються ці соціальні групи, і водночас утвердили право молоді відповідально користуватися громадським простором і спільними благами.

Підсумовуючи, варто сказати, що регіональні стратегії розвитку штатів Мексики добре узгоджені з національно стратегією розвитку, особливо в питаннях поваги до ідентичності народів Мексики, забезпеченні прав на реалізацію творчого потенціалу та поліпшенні доступу до культурної інфраструктури для вразливих груп населення. У всіх розглянутих стратегіях розвиток мистецтва віднесений до соціального блоку. Проте не оминаються і локальні проблеми та особливості: як от брак приміщень для навчання та здійснення художньої діяльності, недоліки фінансування, мала культурна активність громад у регіоні тощо. Ці слабкі сторони проаналізовані в стратегіях, враховані при створенні цілей, які активно реалізуються в різноманітних формах.

РОЗДІЛ 3. ЗАЛУЧЕННЯ ВУЛИЧНОГО МИСТЕЦТВА В РОЗРОБКУ РЕГІОНАЛЬНИХ СТРАТЕГІЙ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

3.1. Вуличне мистецтво в Україні і його використання в туризмі

За останні кілька років в Україні відбувся справжній вибух вуличного мистецтва, з'явилися та заявили про себе ряд талановитих художників, роботи яких можна знайти не лише на Батьківщині, але й в різних куточках земної кулі. Українських митців почали помічати, включати в різні авторитетні рейтинги та огляди, пов'язані з вуличним мистецтвом, а вулиці міст почали говорити, наповнились сенсом та отримали нове життя. Стріт-арт став способом говорити з людьми різного віку, статі, освіти та статусу про актуальні проблеми та переживання сучасності. З огляду на таку специфіку цього виду мистецтва не всіма воно сприймається однаково: хтось вважає цю діяльність незаконною, вандалізмом, хтось не сприймає це як мистецтво взагалі, а комусь подобається бачити місто у яскравих фарбах. В зв'язку з цим українське вуличне мистецтво має ряд особливостей.

Історія сучасного українського стріт-арту починається з кінця 90-х років минулого століття, з отримання незалежності нашою державою та пов'язана з притоком великої кількості інформації про розвиток мистецтва в європейських державах, значною мірою з журналів та ЗМІ. Саме тоді український стріт-арт почав бурхливо розвиватись, стали з'являтися нові й нові імена художників, а вулиці міст пульсувати новими фарбами.

Проте варто зауважити, що історія українського муралізму та вуличного мистецтва охоплює набагато більший часовий проміжок і сягає своїм корінням радянської доби. Нині ледь не в кожному місті України залишилися згадки про цей час у вигляді монументальних мозаїк, муралів, барельєфів і т.д. Серед них є різні роботи: частина є прикладом соцреалізму, інші – прикладами справжньої творчості, унікальними та єдиними в своєму роді шедеврами монументального мистецтва. В умовах

жорсткої цензури українські митці вимушені були втілювати свої задуми в життя дуже обережно і завуальовувати сенси наскільки це було можливо, аби не поплатитись за свою творчість. За таких обставин художники намагались вийти за рамки нав'язаного їм соцреалізму, проте зробити це непомітно не завжди вдавалось. Яскравими представниками цього періоду є дует Ади Рибачук та Володимира Мельниченко – АРВМ. Митці познайомились в інституті і ще в ті часи до них ставились насторожено і вважали нонконформістами. Рибачук та Мельниченко – автори інтер'єру київського автовокзалу, який отримав Першу Всесоюзну премію молодих архітекторів. Митці оформили Республіканський палац піонерів (мозаїки «Діти світу», «Знамена», «Город», «Чудесна скрипочка») та дно басейну перед будівлею, втіливши в життя композицію «Сонце, зорі та сузір'я» [7].

Проте чи не найзнаменитішою і наймасштабнішою роботою мав стати проект архітектурного ансамблю «Парку пам'яті» на Байковому кладовищі. По задумці авторів парк, будівля та горельєф на кладовищі мали стверджувати безсмертність людської душі, базуватися на думці про те, що людське існування не припиняється фізичною смертю. Художники прагнули втішити та відволікти від негативних думок людей, які щойно пережили втрату. Робота над проектом почалась в 1968 році, було створено Зали прощання, відомі також як Храм неба, відбувалась робота над ще одним ключовим моментом ансамблю – монументальним горельєфом «Стіна пам'яті», довжиною в 213 м[7]. Це була робота, яка зображала тернистий життєвий шлях людства: тут зустрічались образи Прометея, Ікара, фрагменти з різних епох та долі людей. Попри трагічність та драматизм деяких сюжетів, горельєф спонукав до дії замість печалі та туги. Із 13 років, присвячених проекту, 7 років пішло на втілення в життя Стіни пам'яті, проте в середині січня 1982 року робота була оточена військовими в присутності художників і залита бетоном[7]. Радянська влада мотивувала таке рішення тим, що твір не відповідав нормам соцреалізму.

З лютого 2020 року запрацював фонд Збереження культурної спадщини Ади Рибачук та Володимира Мельниченка. Нині він має два основних напрямки роботи: відновлення фрагменту Стіни пам'яті та надання майстерні Володимира Мельниченка, в якій зібрано фантастичну колекцію їхніх з Адою Рибачук творів, статусу музейного арт-простору[8].

Починаючи з 90-х років та до сьогодні в Україні формувалась потужна плеяда вуличних художників, муралістів та графітістів. Кожен з них відрізняється самобутністю та яскравим авторським стилем, серед них особливо виділяється дует *Interesni Kazki* – художники з Києва, які отримали світову славу завдяки своїм унікальним муралам, де вони зображають вигаданих казкових, фантастичних персонажів в дещо сюрреалістичному стилі, з використанням великої кількості деталей, символів та кольорів. Олексій Бордусов (АЕС) та Володимир Манжос (Waone) познайомились у 1999 році, і потім входили до одного колективу - *Ingenious Kids*, де займались здебільшого райтингом[62]. Пізніше вони відійшли від тексту в роботах і остаточно сформувались як дует у 2004 році. Географія їхніх робіт надзвичайно різноманітна: Німеччина, США, Норвегія, Мексика, Австралія, Україна та інші країни.

Яскравим представником українського стріт-арту є Гамлет Зіньковський – художник родом з Харкова, який отримав популярність завдяки своїм графіті та ілюстраціям. Його роботи відрізняються графічним виконанням та авторськими філософськими текстами. У 2013 році він представляв Україну на 53-Венеціанському бієнале[9]. Більшу частину своїх робіт художник виконав у рідному місті, проте його твори можна знайти в Києві, Дніпрі, Маріуполі та ряді інших міст України.

Яскравими постатями на сцені українського стріт-арту є художники: Дмитро Фатум, дует *WE BAD*, Роман Мінін та багато інших.

Зараз в Україні з'являється нове покоління стріт-артистів, нині яскраво заявив про себе творчий колектив сестер Фельдман, які розписали десятки будівель в Києві. Їхні роботи можна легко віднайти серед інших

завдяки характерному коміксному стилю і насичених кольорах притаманних поп-арту. Поки що географія робіт художниць невелика: їхню творчість можна спостерігати в Одесі, Дніпрі, Берліні та Барселоні[22].

Український стріт-арт розвивався доволі стрімко, буквально за кілька десятків років вулиці міст вкрились роботами різного рівня якості та професійності виконання, що належать як українським так і закордонним митцям. Знаковим для України та вуличного мистецтва можна вважати час після 2013 року, коли на фоні трагічних подій відбувається культурне відродження серед населення. Безумовним потужним центром українського вуличного мистецтва є Київ – за майже тридцятилітню історію розвитку цього напрямку місто вкрили сотні муралів та графіті, число яких постійно збільшується. В колекції галереї під відкритим небом, якою стала столиця, можна знайти роботи відомих українських та закордонних митців.

Зокрема, Велику Житомирську вулицю прикрашає мурал дуету *Interesni Kazki*, який був виконаний художниками у непростий для України час: роботу «Український Св. Юрій» митці виконали у 2014 році аби підтримати патріотичний дух громадян[45]. Мурал зображає споконвічну боротьбу добра зі злом у вигляді протистояння двох образів: сокола-козака та змії, що прагне розірвати землю, на якій стоїть птах. Сокіл – давній дохристиянський символ, водночас в роботі використано історію про Святого Юрія, що бореться зі злом та розрубє змію. Художній твір виконаний в традиційному стилі дуету з використанням великої кількості деталей та алюзій.

За адресою вул. Стрілецька, 4-6 можна знайти ще один мурал знаменитих митців – це «Час змін. Частина II». Це друга робота дуету на тему великих історичних подій. Тут глядач може спостерігати велику кількість персонажів, які підпорядковуються тому ж сюжету боротьби добра і зла. На цій роботі автори зобразили шестирукого козака як образ

позитивного героя, який вступає в бій зі змієм, що оббив хвостом всю земну кулю. Уважний глядач помітить у роботі безліч майстерно вписаних в композицію деталей та алюзій на сучасність: палаючі шини, підірваний танк з надписом «На Київ», лелеки, що повертаються назад додому і багато іншого. Робота є однією з наймасштабніших за розмірами серед інших муралів виконаних дуетом, на її створення пішло 35 днів[45]. Це друга частина твору, перша була виконана в тому ж 2014 році в Індії.

Київ заявив про себе як про потужний центр стріт-арту не лише всередині країни, а й на світовій арені, про що свідчать численні роботи іноземців. Так на вулиці Московській, 30, стіну управління поліції Печерського району Києва прикрашає полотно американської художниці ВКfoxx під назвою «Rise Up in the Dirt» («Піднятися з бруду»). Мурал має екологічний підтекст: на ньому руки людини розгрібають сміття, щоб дати прорости ромашці. Твір має значні розміри: на його виконання у авторки пішло 25 днів та близько 700 балонів фарби[10]. Мурал був виконаний в 2017 році в рамках проекту «Art United Us».

Новим потужним всеукраїнським та міжнародним центром стріт-арту можна вважати також Одесу, де цьому напрямку приділяють значну увагу. Вулиці міста розфарбовані масштабними роботами, які вражають різноманіттям стилів, технік та географією виконавців: ідеї тут втілювали у життя художники з Великобританії, США, Італії, з різних регіонів та міст України. Чудовим прикладом є робота лондонського художника Wasp Elder на стіні дев'ятиповерхового корпусу морського університету на вулиці Мечникова, 34, що зображає старого рибака, зосередженого на підготовці сіток, в обличчі якого вгадуються риси Е. Хемінгвея та спостерігаючу за ним маленьку дівчинку[23].

Українські художники також не оминають Одесу, доказом цього є мурал «Посейдон», розташований на бетонній стіні пляжу «Аркадія». Робота виконана художником з Донецька Олексієм Бакою та київськими митцями Андрієм Му Forest Bridge та Вікторією TL Лайм[24]. Стінопис

виконаний у синьо-жовтій кольоровій гаммі та зображає Посейдона з головою увінчаною короною з раковин серед величних китів.

Важливими мистецькими центрами є Дніпро та Харків, тут сформувалась власна група стріт-артистів. Зокрема, Харків представлений філософськими та графічними роботами вищезгаданого Гамлета Зіньковського, зокрема, харків'янам добре знайомі його роботи «Здається я знайшов себе», «Можна бути будь-якою фігурою в цій грі» та багато інших. Художник працює не лише на вулиці, а й створює ілюстрації, займається оформленням книг. Прикладом такої роботи є співпраця митця з харківським поетом Сергієм Жаданом з приводу виходу збірки поезій «Антенa».

Хоча здебільшого Гамлет працює в Харкові, його роботи можна знайти й в інших містах України. У Дніпрі він став автором так званої «галереї гаражних графіті» - серії робіт на стінах гаражів, розташованих на вулиці Ярослава Мудрого, 41[25]. Це графіті виконані у фірмовому стилі художника – чорно-білій кольоровій гаммі, графічній та доволі мінімалістичній манері, іноді з філософськими цитатами, які стали візитівкою Гамлета. «Галерея...» встигла стати одним з улюблених місць для фото серед населення та гостей міста.

Дніпро славиться також монументальними муралами на 16-поверхових будинках житлового масиву «Сонячний». Роботи «Пані Дніпро», «Пан Дніпро», «Пробудження» та «Касатка» розташовуються по вулиці Маршала Малиновського. Автором перших трьох муралів є харківський художник Олександр Бритцев, останнього – Валерій Колор[26]. Завдяки величезній площі, роботи можна побачити як з лівого та і з правого берегів Дніпра.

Стрімко розвивається вуличне мистецтво у Вінниці, стіни будинків у місті з кожним роком прикрашає все більше і більше оригінальних робіт. Однією з таких є стінопис харківських художниць Марії Бобиревої та Олександри Мельник «Сни, в яких хочеться жити» по вулиці Миколи

Оводова[11]. Мурал зображає дівчину, що спить під ковдрою зітканою з клаптиків різних снів. Серед іншого на ковдрі можна розгледіти і стилізовані визначні місця Вінниці.

Серед нових центрів українського стріт-арту варто відмітити Кам'янець-Подільський, який набирає популярність як серед вітчизняних так і серед закордонних художників. Зокрема, в 2013 році донецький дует художників «Добрі люди» (Олександр Бритцев і Олександр Гребенюк) створили тут мурал «Посівач снів», який нині можна спостерігати на стіні будинку за адресою Лермонтова, 2[12]. Робота зображає фантастичних сіячів снів, що ходять вночі по місту з ліхтарями в одній руці, а іншою дістають з мішечка та розсипають над будинками сніг у вигляді сяючого порошку.

У 2015 році в Кам'янець-Подільський завітав аргентинський художник AMOR (Jorge Pomes), який має українське коріння. В місті він створив абстрактний стінопис «Прапори», що розташований на стіні будинку за адресою вулиця Огієнка, 41[12]. Робота являє собою поєднанні та переплетені фігури різного кольору та форми, більше схожі на орнамент, і зображає умовні зображення прапорів різних країн. Таким чином художник доносить одну важливу ідею – всі люди живуть на одній планеті і ділитися чи сваритися не має сенсу.

Двома активно зростаючими центрами публік-арту є Львів та Івано-Франківськ, які відомі для українців своїми роботами. Прикладом може бути стінопис Сергія Петлюка «Кросворд», створений ним на стіні житлового будинку на вул. Академіка Сахарова, 82 у Львові в 2012 році[13]. Робота являє собою величезний кросворд, де зашифровані імена видатних діячів культури та мистецтва України. Раніше слова можна було спостерігати лише ввечері, оскільки вони були виконані спеціальною фарбою, проте зараз їх можна бачити цілодобово.

Стінописи в Івано-Франківську почали з'являтися зовсім нещодавно. Кураторка франківської галереї сучасного мистецтва «Детектор» Лілія

Гоголь в інтерв'ю онлайн-журналу «Куфер» відмічає, що перші мурали з'явилися в місті в межах фестивалю «Порто Франко» в 2016 році[14]. З цієї події починається історія міського мистецтва в Івано-Франківську. Роботи франківських художників відрізняються використанням великої кількості сакральної та традиційної української символіки. Проте, є і незвичайні «кураторські» мурали, які звертаються до актуальних питань сучасності. Справжніми майстрами робіт першого типу є творчий тандем Юрія та Марти Пітчуків. Відомим є їхній цикл стінописів із зображеннями жінок у традиційних українських строях. Такими роботами є, наприклад, «Гуцулка з ноутбуком» та «Гуцулка з куркою», які стали справжньою візитною карткою міста.

Кілька років поспіль поштовхом до розвитку вуличного мистецтва у Луцьку був фестиваль «Алярм». До участі у події долучилися як команди митців так і поодинокі художники, загальною кількістю у понад 30 осіб[80]. Організатор фестивалю відмітив, що сподівається на більшу підтримку з боку влади, оскільки вважає, що стріт-арт приваблює туристів.

Українське вуличне мистецтво також починає активно залучатись у сферу туризму, здебільшого воно використовується в екскурсійних програмах та у різноманітних фестивалях.

Найбільш різноманітна пропозиція екскурсій по муралах Києва – кожен турист зможе знайти для себе кращий варіант зі зручним способом пересування, тривалістю та мовою. Особливо цікавими є квест-екскурсії, коли глядачі можуть якимось чином взаємодіяти з арт-об'єктами. Так, Travel Hub пропонує квест-екскурсію від знавця та автора путівника по київських муралах Єгора Прищепкіна, в ході якої групи учасників отримують завдання в месенджері та намагаються його розгадати швидше за суперника, підтверджуючи виконання селфі біля необхідного об'єкту[27]. Таким чином туристи отримують не лише емоції, а й цікаві фото на пам'ять.

Lviv Buddy Tours пропонує екскурсію «Вуличне мистецтво Львова», в ході якої можна не лише ознайомитись з основними арт-об'єктами міста та прослідкувати історію розвитку міського мистецтва, а й поспілкуватись безпосередньо з творцями деяких робіт, задати питання і дізнатись відповіді від самого автора. Організатори відводять екскурсантів до старого радіозаводу, де митці створили справжній арт-центр та майстерню[15]. Окрім власне стріт-артистів тут можна зустріти інших художників, дизайнерів, фотографів та різних культурних діячів Львова.

Туроператор «Навігатор Україна» пропонує екскурсію по харківському вуличному мистецтву, яка не лише ознайомить гостей та жителів міста з шедеврами стріт-арту Харкова, а й дозволить відчувати себе в ролі вуличного художника. Екскурсія включає майстер-клас з техніки трафаретного графіті[28].

Розповідаючи про використання вуличного мистецтва України в туризмі, неможливо не згадати про залучення цих ресурсів в подієвому туризмі, зокрема у фестивалях вуличного мистецтва. Ідея створення фестивалів паблік-арту, міського мистецтва і т.д., прийшла до України відносно недавно, проте дуже швидко поширилась у різних містах. В Києві за кілька десятків років було реалізовано низку проектів з розвитку та поширення вуличного мистецтва, серед них: City Art, Dynamic Urban Culture Kyiv, Mural Social Club та низка інших. Останній проект – міжнародний фестиваль вуличного мистецтва, який відбувався в Києві, Одесі та Чернігові та залучив 30 художників, які створили 30 муралів та кілька арт-інсталяцій у перелічених містах[16]. Організатором фестивалю виступив благодійний фонд Sky Art Foundation, куратори проекту – Олег Соснов та Юлія Островська. За словами організаторів, захід мав на меті популяризацію та децентралізацію культури міст, оскільки більшість об'єктів було створено саме в спальних районах та на околицях.

Важливо також згадати про фестиваль вуличного мистецтва у Львові. Подія Lviv WallKing була організована мистецьким об'єднанням

«Фарбований лис» та Інститутом суспільних ініціатив. У 2017 році вони виграли конкурс проектів культурного розвитку «Зробимо Львів кращим» від Львівської міської ради і отримали 65 000 грн. на реалізацію ідеї. Місцем проведення фестивалю був міський район Підземче, де активно розвивалась вулична культура та з'явилась потреба у кураторській роботі та керуванні змінами простору[17].

Масштабною подією є щорічний всеукраїнський фестиваль вуличного мистецтва «Алярм», який вперше було проведено у 2015 році відразу в кількох містах: Ужгороді, Луцьку та Львові. Захід має на меті створення діалогу та співпраці між художниками з різних куточків України, популяризацію стріт-арту та благоустрій територій[18]. Час від часу географія фестивалю змінюється, також залежно від міста змінюється склад, кількість учасників та заходи, серед яких поширеними є лекторії та майстер-класи. На рівні міст фестиваль підтримується різними творчими колективами та мистецькими організаціями: так в Івано-Франківську він співпрацював з платформою «Тепле місто», у Львові захід підтримали «Фарбований лис».

Серед інших знакових українських проектів розвитку вуличного мистецтва варто відзначити Odessarium, який залучив до створення нових арт-об'єктів як українських так і зарубіжних митців, «VIN-ART-CITY» - проект Вінницької міської ради, який спрямований на популяризацію вуличного мистецтва серед населення та створення позитивного іміджу міста на туристичному ринку та проводиться в Вінниці з 2015 року.

У підсумку можна виділити кілька характерних рис та проблем українського вуличного мистецтва та його використання в туризмі. Особливістю цього напрямку в Україні є фактичне запозичення традицій стріт-арту із європейських країн і відсутність послідовного та закономірного розвитку цієї течії в нашій країні. Таким чином великі міста заповнилися роботами різного рівня якості та професійності виконання, відбувся потужний вибух стріт-арту і ним почали займатись як визнані

митці так і аматори та далекі від мистецтва сторонні люди. Тому в рамках розробки фестивалю вуличного мистецтва особливу увагу варто приділити сильній кураторській роботі, відбору учасників та ескізів робіт.

Ще однією характерною рисою вище перелічених проектів у більшості випадків є відсутність свята та обмеженість додаткових заходів для жителів міста, які б супроводжували процес створення робіт і посилили б інтерес публіки до цього виду мистецтва.

Важливим питанням, яке потребує вирішення, є ставлення звичайного населення до стріт-арту, оскільки між митцями та комунальниками досі точаться війни: одні створюють графіті, інші його закривають фарбою, яка зовсім не співпадає з кольором стіни. В такій ситуації важко визначити, хто є більшим вандалом і що приємніше бачити перехожим. Так, твори митця Гамлета іноді знищують і в рідному Харкові, а в 2018 р. роботу в Одесі під назвою «Ця стіна – мій дім» невідомі залили фарбою. Сам Гамлет відреагував на цю подію в інтерв'ю виданню Укрінформ доволі лаконічно: «...роботи знищують люди, які принципово не хочуть думати» - відповів на це художник[19]. Саме тому необхідно змінювати ставлення людей до стріт-арту, показувати, що це далеко не завжди вандалізм і навчати відрізняти мистецтво від неоригінальних та безідейних аматорських робіт, підвищувати культурний рівень українців.

Характерною рисою розвитку стріт-арту в Україні є також його жанрова обмеженість: в більшості випадків цей напрямок представлений муралами та графіті, хоча вуличне мистецтво не обмежується лише цими двома формами вираження. Крім того, безліч об'єктів вуличного мистецтва було зруйновано внаслідок повномасштабного вторгнення Росії.

3.2. Сучасний стан використання вуличного мистецтва в туристичній стратегії розвитку регіонів

Багато областей України мають значний потенціал розвитку вуличного мистецтва та використання цього ресурсу в туризмі. Але відкритим лишається питання ставлення міської влади до можливостей розвитку в цій сфері та місця вуличного мистецтва в планах регіонального розвитку для його регулювання та використання на благо громад.

Розглянемо «Стратегію розвитку Харківської області на 2021 – 2027 роки» - однієї з областей, які мають найбільший потенціал розвитку вуличного мистецтва.

Культуру та мистецтво в області віднесено до блоку соціальної інфраструктури. В загальному описі стану галузі розглянуто кількість закладів культури різних категорій з розрахунку на тисячу людей населення та динаміку зміни цих показників[75]. Проте, ці дані не відображають картину культурного життя в області у повному обсязі та не дають можливості визначити проблеми, з якими потрібно боротися. Окрім побіжного розгляду обмеженого кола статистичних даних у цьому підрозділі немає інших відомостей. Відсутній ґрунтовний аналіз поточного стану галузі культури та мистецтва для подальшої розробки ефективних механізмів покращення.

У SWOT-аналізі також зазначено, що в області фіксується високий рівень фізичного та морального зносу житлового фонду. Тут же слабкою стороною виступає і низька соціальна активність населення. Фіксується і розрив у соціально-економічному розвитку між центром та іншими адміністративно-територіальними одиницями в області. В соціальному блоці аналізу також йдеться про недостатність реалізації прав вразливих груп населення та низький рівень забезпечення гендерної рівності.

Крім того, у матрицях зв'язків SWOT-аналізу більшість з перелічених вище слабких сторін регіону проігноровані, отже проблеми лишаються без вирішення, яке натомість могло б знайтися після

детальнішого розгляду ролі вуличного мистецтва та інших форм творчого вираження громадян в розвитку міст.

Проте у «Плані заходів на 2021 – 2023 роки з реалізації стратегії розвитку Харківської області на 2021 – 2027 роки» все ж зустрічаються цілі пов'язані з покращенням мистецького життя міста. Серед переліку технічних завдань «Цілі 1. Забезпечення високої якості життя населення на всьому просторі регіону» є створення та підтримка діяльності обласного молодіжного центру в Харківській області, який покликаний забезпечити реалізацію творчого потенціалу молодого покоління харків'ян[76].

Також серед іншого є технічна ціль із забезпечення гармонійного духовного та фізичного розвитку всіх верств населення, проте щодо конкретних заходів для забезпечення реалізації культурних прав вразливих груп населення інформації немає.

Перелічені вище недоліки у соціальній та культурній політиці регіонів можуть частково або повністю бути виправлені розвитком та підтримкою вуличного мистецтва в місці, як це було розглянуто у Розділі 2. Розробка механізмів для стимулювання творчої активності серед населення регіону може вирішити значно ширше коло проблем, ніж здається на перший погляд. Незважаючи на це, стратегія робить наголос здебільшого на економічному розвитку і не приділяє достатньо уваги соціальному та культурному блокам.

Ще одним регіоном, який має значний потенціал для розвитку стріт-арту є Івано-Франківщина. В короткому описі «Стратегії розвитку Івано-Франківської області на 2021 – 2027 роки» йде мова переважно про заклади культурної інфраструктури, їхню кількість та динаміку розвитку.

У SWOT-аналізі зазначається, що область є популярною серед українських та іноземних туристів та має велику кількість туристичних ресурсів, як природних так і культурних, проте вони нерівномірно розташовані по території області, що є слабкою стороною[77]. Це питання потребує вирішення, оскільки навантаження на популярні туристичні

напрямки в області дуже високе. Згідно з матрицею цей недолік може виправитись за допомогою підвищення енергоефективності в економічній, житлово-комунальній та соціальній сферах. Проте тут доречним є також досвід Мексики, де міські мешканці самі створюють атракції на вулицях і тим самим приваблюють до себе туристів, або проводять мистецький фестиваль, в організації та проведенні яких Івано-Франківщина теж має досвід. Інших згадок про поточний стан розвитку сфер культури та мистецтва та його аналізу в стратегії немає. Ця тема ігнорується, акцент зроблено на промисловості, агро-секторі та туризмі.

Натомість серед стратегічних цілей є «Створення комфортних та безпечних умов проживання на території Івано-Франківської області», однією з операційних цілей якої є розвиток мережі закладів культури. Тут сказано про необхідність відновлення та створення нових закладів культури в області та формування ідеології та культури для дітей та молоді. Друге завдання передбачає промоцію нематеріальної культурної спадщини та поширення реклами, яка мотивуватиме молоде покоління оберігати традиції та культуру, тобто мова йде про вже наявну спадщину, а не про стимулювання проявити власний творчий потенціал.

Загалом стратегія Івано-Франківської області приділяє увагу економічним аспектам, не розглядаючи більш детально соціальну та культурну сфери, не аналізуючи їхній поточний стан, перспективи та проблеми, що дає про себе знати відтоком молодого покоління з області за кордон або в інші українські міста.

Хоча Івано-Франківська область має освічене населення, культурну матеріальну і нематеріальну спадщину та репутацію одного з найбільш привабливих туристичних регіонів, відомого масштабними етнофестивалями, стратегія оминає тему розвитку вуличного мистецтва для розв'язання соціальних, екологічних та економічних проблем регіону.

Опис основних тенденцій та проблем регіону в «Стратегії розвитку Львівської області на період 2021 – 2027 років» приділяє увагу культурі в

розділі «Людський розвиток»[78]. Подібно до розглянутих вище стратегій, мова йде переважно про кількість та фінансування закладів культури, проте відсутній більш детальний аналіз з даними про мистецьку освіту, можливості для реалізації творчого потенціалу громадян різного віку та соціального стану, кількість відвідувачів закладів культури, проведення мистецьких заходів та програм для стимулювання творчої активності в громадах. В короткому описі цим даним увага не приділяється.

SWOT-аналіз стратегії говорить про диспропорції в регіональній економіці, високий рівень зовнішньої міграції, гендерний дисбаланс, неналежне використання та збереження історико-архітектурної спадщини, погіршення стану комунальної інфраструктури з одного боку та зростання рівня громадської активності, високий потенціал для розвитку креативних індустрій, значну кількість пам'яток історико-архітектурної спадщини з іншого. Однак про розвиток вуличного мистецтва для нівелювання проблем регіону шляхом розробки механізмів та програм для активізації мистецьких процесів у області не йдеться.

Серед переліку стратегічних цілей є великий блок «Якісне життя», але, на відміну від попередніх розглянутих стратегій, оперативної цілі, пов'язаної з розвитком культури та мистецтва тут немає. В оперативній цілі «Освічені громади» побіжно згадується про розвиток мережі закладів культури, але лише в контексті молодіжної політики.

Загалом в стратегії, незважаючи на значну історико-культурну спадщину Львівської області та високий рівень освіченості населення, приділяється дуже мало уваги розвитку культури та мистецтва регіону. В стратегії дуже стисло розглядається сучасний стан розвитку цих галузей, подається замало показників для відображення об'єктивної ситуації та аналізу. Відповідно і далі в SWOT-аналізі та матриці культура та мистецтво залишається поза увагою. Відсутні ці галузі і в стратегічних цілях, де увага сфокусована на розвитку економіки, торгівлі, соціальній політиці та підвищенні інвестиційної привабливості регіону.

«Стратегія регіонального розвитку Дніпропетровської області на період до 2027 року» в загальній характеристиці поточного стану розвитку регіону містить розділ «Стан соціальної сфери Дніпропетровської області», де в один пункт об'єднано культуру, фізкультуру та спорт[79]. Останні дві галузі в попередніх стратегіях були поєднані з охороною здоров'я населення, що виглядає більш логічно та структуровано. В огляді також розповідається лише про кількість закладів культури та мистецтва області і проігноровано ряд інших показників, які надали б більш репрезентативну картину поточного стану галузі. Проте висловлено бажання сприяти розвитку культури в громадах та необхідність відтворення та збереження традиційної для регіону Дніпропетровщини культурної ідентичності з урахування сучасних тенденцій та іноземних впливів і досвіду.

Також в процесі підготовки стратегії було опитано населення області щодо пріоритетності завдань, де більшість відповідей респондентів була на користь вирішення економічних проблем, а варіанту розвитку інфраструктури для культури та згуртування мешканців громади було віддано найменшу кількість голосів. Це свідчить насамперед про низьку соціальну та громадянську активність населення. Ці фактори дуже негативно впливають на ряд інших процесів в області і державі, оскільки для інтенсивного розвитку регіону населення має бути об'єднане спільними ідеями та почуттями і відчувати свою спільність. Тому такі результати опитувань мали б стати рушієм для впровадження масштабної стратегії з реформування галузі культури та створення програм і механізмів, які б заохочували населення приймати активну участь в культурному житті громад.

Натомість у SWOT-аналізі в розділі сильних сторін, серед іншого зазначено розгалужену мережу культурних закладів, а в блоці слабких - гендерну нерівність, нерозвинуту сферу туризму, для якої характерним є занедбаність потенційно привабливих туристичних об'єктів, відтік кадрів

закордон, низьку зацікавленість населення у подорожах своєю чи іншими областями. Проте надалі в матриці про ці слабкі сторони не згадується, вони лишаються поза увагою.

Серед сформованих пріоритетних цілей розвитку є ціль розвитку людського потенціалу, до якої входять 3 напрямки та 13 проєктів. Серед іншого є напрямок здорового та культурного розвитку населення, в межах якого є цільові програми щодо створення виставкового, концертного та спортивного центру «Метеор», проведення культурно-мистецьких заходів (концертів, семінарів, фестивалів, виставок та ін.) для різнобічного розвитку творчих здібностей населення.

Загалом, в стратегії піднімається питання розвитку культури та мистецтва лише наприкінці, в розділі стратегічних та оперативних цілей, які формувалися без належного вивчення поточного стану галузей та аналізу необхідних показників. Тому таке планування може бути малоефективним на практиці. Крім того, подібно до інших планів розвитку, в стратегії не розглядається можливість використання вуличного мистецтва як комплексного вирішення різнотипних проблем в регіоні.

Отже, розглянувши стратегії областей України, що мають найбільший потенціал розвитку вуличного мистецтва, можемо зробити висновок, що стріт-арт і мистецтво як таке не розглядається місцевою владою як можливість розв'язання низки соціальних та економічних проблем, що можливо пов'язане з маргінальним образом цього виду творчості і відповідно негативним ставленням до нього. Окрім того, галузі культури як такі в стратегіях відведено досить скромне місце, оскільки відсутній навіть більш розлогий аналіз поточного стану сфери і велика кількість репрезентативних показників, що могли б дати детальну картину рівня розвитку та проблем, які потребують вирішення.

3.3. Залучення вуличного мистецтва в розробку регіональної стратегії розвитку туризму Київщини

Київщина має великий потенціал розвитку вуличного мистецтва і стає дедалі привабливішим регіоном для українських і закордонних художників. Особливо яскраво така зацікавленість проявилась після початку повномасштабного вторгнення росії на територію України. Вуличне мистецтво – це мистецтво бунту та справедливості, яке часто говорить про глобальні проблеми людства. Тому не дивно, що до столичного регіону прикуто так багато уваги з боку світової спільноти, в тому числі і митців з різних країн. Зокрема, один з найупізнаваніших вуличних художників сьогодення – Banksy, відвідав місто Бородянка, яке зазнало великих руйнувань від рук росіян. Там він створив два графіті: гімнастку, що робить стійку на уламках будинку, та хлопчика-дзюдоїста, який кидає постать (схожу на путіна) на підлогу[82]. З огляду на таку увагу до Київщини серед вуличних художників, великий потенціал та користь вуличного мистецтва для розвитку громад, приклади якої були розглянуті для регіональних спільнот Мексики, слід взяти цей напрямок до уваги і в розробці стратегії розвитку Київщини.

«Стратегія розвитку Київської області на 2021 - 2027 роки» у стислому описі основних тенденцій та проблем соціально-економічного розвитку відносить культуру до блоку інфраструктури[81]. В цьому місці аналіз стану галузі повторює помилки вищезгаданих регіональних стратегій:

- стислий опис не дає жодного уявлення про тенденції та проблеми галузі;
- опис надає дані лише про кількість закладів культури, подій та охоронних об'єктів області, які не є достатньо репрезентативними і не відображають процесів та тенденцій, які відбуваються в галузі;

- для створення аналітики стану галузі не було зібрано ряд статистичної інформації, яка є необхідною для розуміння культурних процесів в області;
- в описі не згадується потужний рух вуличного мистецтва, який активно діє на Київщині, культурні проекти та заходи, пов'язані з ним.

Отже, ще на етапі проведення аналізу поточного стану галузі були допущені помилки, пов'язані зі збором та обробкою інформації, які могли призвести до необ'єктивної оцінки дійсності. Такі упущення дадуть про себе знати і на наступних етапах розробки стратегії, оскільки саме на ґрунтовному вивченні поточного стану галузі базується виважена стратегія з реалістичними цілями та задачами.

З огляду на вище перелічені факти, на етапі опису пропонується додати та проаналізувати наступну інформацію:

- дані про кількість мистецьких та культурних програм/заходів різного типу та кількість їх учасників, кількість відвідувачів закладів культури, кількість нових арт-об'єктів, створених в області;
- опитування серед населення області щодо їхнього бачення та пріоритетності цілей розвитку культури;
- аналіз отриманої інформації та формування на його основі слабких та сильних сторін галузі, можливостей та ризиків, які потім будуть включені до загального SWOT-аналізу області;
- проблеми та недоліки минулої стратегії щодо розвитку культури та мистецтва;
- короткий аналіз розвитку міського (вуличного) мистецтва, як потужної сили для соціальних змін, підвищення благоустрою міста, творчої реалізації громадян та розвитку туризму в області.

В наступному етапі проведення SWOT-аналізу було виявлено сильні/слабкі сторони та передбачено ризики/можливості для області. Серед сильних сторін варто звернути увагу на[81]:

- столичний регіон (культурний, діловий, промисловий, транспортний центр країни);
- активний розвиток молодіжного та патріотичного руху (створюються нові молодіжні організації, проводяться заходи різноманітного спрямування для дітей та підлітків);
- регіон є лідером з будівництва житлових будинків серед інших областей країни (особливо інтенсивно ростуть приміські зони);
- активний процес децентралізації, особливо у фінансовій сфері (місцеві бюджети є незалежними та відрізняються на тлі інших областей високими показниками надходжень);
- різноманітна та багата історико-архітектурна спадщина, яка є привабливою для українських та іноземних туристів;

Серед слабких сторін області, акцент варто зробити на наступних[81]:

- економічні диспропорції серед регіонів області;
- неузгоджений та хаотичний розвиток туристичної галузі в області, відсутність єдиного напрямку розвитку туризму (погано налагоджена комунікація з об'єктами та суб'єктами туристичного ринку, туристична інфраструктура не відповідає міжнародним стандартам, немає єдиної ідеї та механізму для позиціонування і промоції регіону на ринку туристичних послуг).

Серед можливостей потрібно виділити:

- інтенсифікація та завершення процесів децентралізації в області;
- розвиток внутрішнього туризму, промоція області спрямована на внутрішнього споживача.

Серед загроз потрібно врахувати продовження війни в Україні та збільшення масштабів міграції з регіонів до Києва, що зменшить кількість працездатного населення та молоді в регіонах і тим самим посилить

диспропорції в розвитку районів області, сповільнить процеси децентралізації.

Таким чином, на основі досвіду Мексики в розв'язанні соціальних та економічних питань шляхом стимулювання розвитку та підтримки мистецтва, до SWOT-аналізу стратегії пропонується включити наступні пункти.

Серед можливостей Київської області є великий потенціал розвитку вуличного мистецтва, з огляду на значну кількість молодого, творчого населення, зацікавленого в цьому напрямку та поступове стабільне збільшення кількості арт-об'єктів, авторами яких є як закордонні, так і вітчизняні художники.

В той же час серед слабких сторін варто було б згадати:

- значну кількість недобудованих приміщень, не використовуваних складських приміщень, закритих заводів, зруйнованих внаслідок російсько-української війни будівель;
- психологічні розлади громадян, пов'язані із перебуванням під окупацією;
- все ще не до кінця вирішені питання гендерної рівності та підтримки вразливих груп населення.

З огляду на ці фактори можна зробити висновок, що підтримка та сприяння розвитку культури та мистецтва, особливо стріт-арту, можуть стати багатофункціональним інструментом, який зможе бути частиною механізму нівелювання ряду негативних сторін у розвитку регіону. Таким чином, можливість реалізації потенціалу вуличного мистецтва міста, разом із переліченими в SWOT-аналізі сильними сторонами регіону зможуть стати катализатором процвітання області.

Оскільки це столичний регіон, до нього завжди звернуто багато уваги як з боку громадян країни, так і з боку закордонних гостей. Тому розвиток стріт-арту саме тут, сприятиме приверненню уваги до важливих

проблем сучасності, оскільки саме про це говорять у своїх роботах більшість вуличних художників. А для самих авторів проєктів в цій сфері та безпосередньо художників буде вигідно створювати роботи саме в центральному регіоні, оскільки це спростить пошуки необхідних матеріалів, фінансування та вирішення ряду інших технічних питань.

Розвиток стріт-арту в області також посилюватиме молодіжний рух та його організації, сприятиме різносторонньому розвитку молоді та її творчій реалізації. Саме підрастаюче покоління – це основа всього вуличного мистецтва, оскільки це здебільшого мистецтво бунту, протесту проти існуючих норм, висловлення стурбованості станом речей сьогодення, прагнення до справедливості, бажання бути почутим. Тому не дивно що вуличними художниками стають саме з підліткового віку. Хтось лишається працювати в цьому жанрі, а хтось згодом знаходить себе в інших виразах, що і підтверджує, наприклад, фестиваль Callegenera. Розвивати та підтримувати вуличне мистецтво на Київщині так важливо саме тому, що це дасть молоді ще одну можливість реалізувати себе та дати волю своїм емоціям та почуттям.

Розвиток вуличного мистецтва сприятиме боротьбі громадян із психологічними травмами, набутими під час окупації, і допоможе їм виразити свої емоції, оскільки виконуватиме роль арт-терапії.

Послідовний розвиток вуличного мистецтва підтримуватиме також розвиток приміських зон, пов'язаний із процесами інтенсивного будівництва, оскільки стимулюватиме локальні прояви творчої активності, поліпшуватиме благоустрій територій, їхню привабливість та комфортність для мешканців.

Активні процеси децентралізації також сприятимуть розвитку стріт-арту в області. Автономність районів Київщини збільшується, особливо це позначається в питаннях фінансування: місцеві бюджети стають дедалі незалежнішими, тому з'являється можливість спрямовувати ці кошти на реалізацію програм та проєктів розрахованих саме на потреби конкретної

громади, а також на підвищення рівня освіти та культури громадян шляхом розробки механізмів для заохочування їхньої творчої реалізації.

З іншого боку розвиток вуличного мистецтва в різних регіонах Київщини даватиме можливість урізноманітнити архітектуру та загальний вигляд міст, уможливить представлення Київщини на туристичному ринку не лише як регіону з давньою історичною та архітектурною спадщиною, а і як молодіжного, творчого та мистецького регіону. Прикладом такого досвіду є штат Халіско, який підтримує ініціативу Meeting Of Styles для заохочення місцевого населення до турботи про міські будівлі. Активна підтримка вуличного мистецтва разом із наявною спадщиною дозволить привабити більш широку аудиторію з різноманітними інтересами серед іноземних та внутрішніх туристів.

Можливість розвитку вуличного мистецтва також стане частиною вирішення ряду проблем області. Диспропорції у розвитку регіонів пом'якшаться, якщо молодь та працездатне населення не покидатимуть провінційних міст. Розвиваючи та фінансуючи програми розвитку культури та мистецтва, влада спонукатиме лишитись молоде покоління, оскільки вони бачитимуть перспективи та можливості, які є в їхніх містах. У Мексиці ця проблема була в центрі уваги конкурсу для молодих художників «Espacio que incluye», переможці якого створили мурал про соціальні проблеми. Працездатне населення лишиться у випадку наявності достатньої кількості робочих мість, а організувати це шляхом розвитку вуличного мистецтва можна багатьма способами: це і робочі місця в туристичній сфері (екскурсії мистецькими вуличками, фестивалі), і навчання підростаючого покоління (освітні мистецькі курси, майстер класи, шкільні гуртки), і створення музеїв та виставок.

Розвиток вуличного мистецтва також може стати частиною вирішення задачі позиціонування Київщини на ринку туристичних послуг та окреслення напрямку розвитку туризму для провадження туристичної політики. Частиною пазлу у вирішенні цього питання є і політика

децентралізації. Київщину можна представити не лише як столичний регіон з великою історією та визначними архітектурними пам'ятками та єдиною точкою на карті обов'язковою для відвідин (Києвом). Є перспектива представити Київщину і як яскравий мистецький регіон, де є міста-галереї під відкритим небом. Водночас мистецтво зможе розповісти іноземцям про українську історію та сучасність набагато краще за слова, що важливо ще й в політичній площині.

Великою несприятливою обставиною, що стає на заваді повноцінному розвитку регіону, є численні руйнування внаслідок російсько-української війни. Київщина сильно постраждала від військових дій і вуличне мистецтво може стати одним з факторів повоєнного відновлення територій, а також привернення уваги світової спільноти, до подій що відбуваються в Україні.

Зрештою, звертаючись до досвіду Мексики, розвиток вуличного мистецтва – це потужний інструмент змін у суспільстві, оскільки це те мистецтво, яке спрямоване на кожного перехожого. Це унікальна можливість говорити про негативні явища в суспільстві та привертати увагу до становища найменш соціально захищених веств населення, роблячи вклад у розвиток рівноправного суспільства на засадах демократії та верховенства права.

Враховуючи результати SWOT-аналізу та побудови на його основі матриці, в стратегії виведено чотири основні цілі, кожна з яких ділиться на кілька оперативних. Серед основних цілей названо[81]:

- розвиток людського потенціалу, наближення якості життя до європейських стандартів;
- підвищення конкурентоспроможності регіону;
- розвиток інноваційно орієнтованих галузей економіки (на засадах смарт-спеціалізації);
- сталий розвиток територій населених пунктів і громад.

Розглянемо детальніше стратегічну ціль 1, оскільки вона безпосередньо токається різних сторін культурного життя суспільства, тому логічним буде говорити про вуличне мистецтво саме в цьому блоці. Ця ціль передбачає шість оперативних цілей[81]:

- 1.1.якісна освіта для всіх;
- 1.2.охорона здоров'я та здоровий спосіб життя людей;
- 1.3.розвиток культурного і духовного середовища, збереження і популяризація культурної спадщини;
- 1.4.забезпечення населення якісними комунальними послугами;
- 1.5.створення умов для якісного, комфортного та безпечного життя людей;
- 1.6.екологічна безпека та охорона навколишнього природного середовища.

У оперативній цілі щодо розвитку культурного і духовного середовища одним із завднь є створення умов для культурного розвитку та творчого самовираження людини; задоволення творчих, інтелектуальних та духовних потреб людини. Проте вуличне мистецтво, з огляду на наведені вище аргументи, може грати досить значну роль у розвитку громад, тому логічним та послідовним буде створити окрему задачу, яка б виділяла необхідність підтримки саме цього напрямку в регіоні.

Отже, в оперативну ціль 1.3 варто додати наступне завдання: створення сприяливих умов для розвитку міського (вуличного) мистецтва в регіоні; створення механізмів для його регулювання та сприяння реалізації творчого потенціалу населення в цьому напрямку.

Очікуваними результатами виконання цього завдання є:

- примноження об'єктів вуличного мистецтва в регіоні;
- оновлення програм культурно-мистецьких закладів з урахуванням розвитку жанру міського мистецтва;
- реалізація програм, проектів, заходів спрямованих на задоволення творчих потреб мешканців області в жанрі вуличного мистецтва;

- підвищення рівня обізнаності населення щодо соціальних, економічних, екологічних проблем регіону завдяки стріт-арт роботам;
- покращення зовнішнього виду та благоустрою міст регіону та приміських зон;
- позиціонування Київщини на ринку туристичних послуг як різноманітного регіону з давньою історико-архітектурною спадщиною та сучасними арт-об'єктами і мистецькими подіями;
- створення молодіжних творчих об'єднань та колективів в напрямку вуличного мистецтва.

Індикатори досягнення завдання:

- кількість об'єктів вуличного мистецтва в різних жанрах;
- кількість реалізованих заходів, програм, проектів спрямованих на розвиток вуличного мистецтва;
- кількість відвідувачів/учасників заходів/програм/проектів з розвитку вуличного мистецтва;
- обсяг фінансування проектів/програм/заходів пов'язаних з вуличним мистецтвом;
- кількість будівель, що оздоблені творами вуличного мистецтва;
- кількість культурно-мистецьких закладів, що проводять просвітницьку роботу в напрямку вуличного мистецтва;
- кількість екскурсійних програм творами вуличного мистецтва;
- кількість творчих організацій/колективів, які працюють в напрямку вуличного мистецтва.

Потенційно можливі сфери реалізації проектів завдання розвитку міського (вуличного) мистецтва:

- просування культурного продукту вуличного мистецтва шляхом створення подій, фестивалів, конкурсів, форумів, виставок та інших заходів на всеукраїнському та міжнародному рівнях;

- робота з молоддю, підвищення рівня культури та освіченості через творчу діяльність;
- робота в напрямку сприяння вирішенню соціальних проблем завдяки їх обговоренню в творах вуличних художників;
- сприяння підвищенню благоустрою територій;
- позиціонування та промоція регіону на ринку туристичних послуг.

Підбиваючи підсумки варто сказати, що Київщина є перспективним регіоном для розвитку вуличного мистецтва. Цей напрям значно недооцінений при розробці регіональних стратегій, в тому числі стратегії розвитку Київської області. Це значний мінус та неефективне використання наявних можливостей регіону. Спираючись на досвід Мексики, де на рівні планування та практичної реалізації враховуються перспективи та наявні ресурси вуличного мистецтва, було змінено стратегію розвитку Київщини. Розвиток стріт-арту органічно та логічно вписується в наявний план на 2021-2027 роки, є вдалою підтримкою для сильних сторін регіону та покращенням слабких. Також розвиток вуличного мистецтва не суперечить стратегічним та оперативним цілям стратегії, вдало та послідовно доповнює їх та поєднується з ними, оскільки напрямок є різноплановим та багатофункціональним.

ВИСНОВКИ

Вуличне мистецтво – напрямок, який знаходиться у процесі розвитку і активно досліджується науковцями, тому чіткого термінологічного апарату він поки що не має. Немає чітких правил, які б дозволили віднести роботу до стріт-арту. Праця належить до вуличного мистецтва тоді, коли публічний простір виступає ключем до розуміння сенсу роботи і коли її створенню передувала оцінка та підготовка простору художником. Варто відрізнити стріт-арт від графіті та муралізму, які можуть бути одним зі способів вираження, але існують і окремо як самостійні жанри. Проте вуличне мистецтво не обмежується лише кількома напрямками, а включає і багато інших практик: стікер-арт, вуличний перформанс, постер-арт тощо.

Мексика – одна з країн, де вуличне мистецтво посідає особливе місце, оскільки вона має більш ніж вікову історію його розвитку. Держава подарувала світові цілу групу талановитих муралістів: Д. Ріверу, Д.А. Сікейроса, Х. К. Ороско, які заклали фундамент для майбутнього розвитку вуличного мистецтва і в творчості яких з'являються характерні для сучасного стріт-арту мотиви та риси. Мексика стала відомою країною серед митців, стіни будинків стали прикрашати роботи художників з-за кордону, серед яких бельгієць ROA та всесвітньо відомий український дует *Interesni Kazki*.

Нині об'єкти вуличного мистецтва активно використовують для розвитку фото-туризму, музейного, подієвого, культурного туризму, а також для брендингу територій, позиціонування їх на туристичному ринку та створення іміджу місцевості. Поширеною практикою в Мексиці є використання стріт-арту в подієвому туризмі. Так, мексиканські та міжнародні щорічні фестивалі проходять в Холбоксі, Канкуні, Акумалі, Плаї-дель-Кармен, Керетаро, Монтереї, Гвадалахрі. Часто вони спрямовані на розвиток району, як *Akumal Arts Festival*. Кожна подія має свою

особливість, часто порушуються глобальні проблеми, як наприклад на фестивалі Sea Walls: Murals for Oceans.

Закономірним є те, що місцева влада регіонів Мексики враховує наявні ресурси вуличного мистецтва під час процесу стратегічного планування. Стріт-арт і його наративи активно використовуються як елемент стратегій розвитку таких штатів як Чьяпас, Пуебла, Мехіко, Нуево-Леон, Халіско та інших. Вуличне мистецтво в плануванні виступає багатофункціональним елементом, який допомагає вирішувати проблеми соціального, економічного, політичного характеру. Життєздатність таких стратегій підтверджує їхня реалізація, яка відбувається за активного сприяння місцевої влади: конкурс вуличного мистецтва для молоді в Мехіко, фестиваль, що заохочує громадян дбати про своє місто, у Халіско, місто Сан-Крістобаль-де-лас-Касас у штаті Чьяпас, вулиці якого стали виразником етнічної ідентичності народів Мексики. Ці приклади є доказом величезного потенціалу стріт-арту, який не обмежується використанням в туризмі.

Зародження українського вуличного мистецтва відбувалось в СРСР в умовах суворої цензури, проте і в той час були талановиті митці, наприклад дует АРВМ, роботи яких часто піддавались критиці і знищенню. Бурхливий розвиток стріт-арту відбувається на початку 90-х рр. минулого століття та після 2013 р. Особливостями цього напрямку в Україні є фактичне запозичення традицій вуличного мистецтва із європейських країн, відсутність послідовного розвитку, брак кураторської роботи. Відомими українськими стріт-артистами є дует Interesni Kazki, Гамлет Зіньковський, Олександр Бритцев, творчий тандем Юрія та Марти Пітчуків та ін.

У великих туристичних центрах проводяться фестивалі вуличного мистецтва, серед них: Київ (City Art, Dynamic Urban Culture Kyiv, Mural Social Club), Івано-Франківськ («Алярм»), Львів (Lviv WallKing), Одеса (Odessarium) тощо. Проте, здебільшого ці заходи не можна класифікувати

як фестивалі, через відсутність свята та обмеженість додаткових заходів для жителів міста. Всі ці події схожі між собою за цілями та переважно не є щорічними.

У стратегіях розвитку областей України стріт-арт не розглядається місцевою владою як можливість розв'язання низки соціальних та економічних проблем, що можливо пов'язане з маргінальним образом цього виду творчості і відповідно негативним ставленням до нього. Окрім того, галузі культури в стратегіях відведено досить скромне місце, оскільки відсутній навіть більш розлогий аналіз поточного стану сфери і велика кількість репрезентативних показників, що могли б дати детальну картину рівня розвитку та проблем, які потребують вирішення.

Спираючись на досвід Мексики, де на рівні планування та практичної реалізації враховуються перспективи та наявні ресурси вуличного мистецтва, було змінено стратегію розвитку Київщини, як регіону з найбільшим потенціалом стріт-арту. Вуличне мистецтво органічно та логічно вписується в наявний план на 2021-2027 роки, є вдалою підтримкою для сильних сторін регіону та покращенням слабких. Також розвиток вуличного мистецтва не суперечить стратегічним та оперативним цілям стратегії, а вдало та послідовно доповнює їх та узгоджується з ними, оскільки напрямок є різноплановим та багатофункціональним.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Енциклопедія українознавства. Словникова частина (ЕУ-ІІ). — Париж, Нью-Йорк, 1976. — Т. 8. — С. 2800-3200.
2. Інжиніринг криз та ризиків транспортних послуг: зб. доповідей Міжнар. науково-метод. конф. (Маріуполь, 20–21 січня 2021 р.) / ДВНЗ «ПДТУ» [та ін.]. – Маріуполь : ПДТУ, 2021. – 639 с.
3. Кляп М.П., Шандор, Ф. Ф. Сучасні різновиди туризму : підручник. — К. : Знання, 2013. — 334 с.
4. Мальська М.П. , Антонюк Н. В., Ганич Н. М. Міжнародний туризм і сфера послуг: підручник. – К.: Знання, 2008. – 661 с.
5. Смаль І.В. Туристичні ресурси світу. - Ніжин: Видавництво Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, 2010. - 336 с.
6. Riggle Nicholas Alden. Street Art: The Transfiguration of the Commonplaces / N. A. Riggle // The Journal of Aesthetics and Art Criticism. – 2010. – 68:3. – С. 243-257
7. Рибачук Ада [Електронний ресурс] /Режим доступу: <http://archive-uu.com/ua/profiles/ribachuk-ada> (01.03.23)
8. APBM [Електронний ресурс] /Режим доступу: <http://arwm.org/> (01.03.23)
9. Зінковський Гамлет [Електронний ресурс] /Режим доступу: <https://mitec.ua/category/artists/zinkovskiy-gamlet/> (01.03.23)
10. Rise Up in the Dirt [Електронний ресурс] /Режим доступу: <https://kievtime.com/kyev/rise-dirt-v-kyvevi-novyj-mural-prykrasyv-budivlyu-upravlinnya-politsiyi/>(01.03.23)
11. Навігатор по муралах: Вінниця [Електронний ресурс] /Режим доступу: <https://rubryka.com/photo/navigator-po-muralam-vinnytsya/> (03.03.23)
12. Навігатор по муралах: Кам'янець-Подільський [Електронний ресурс] /Режим доступу: <https://rubryka.com/photo/navigator-po-muralam-kam-yanets-podilskyj/> (03.03.23)

13. Навігатор по муралах: Львів [Електронний ресурс] /Режим доступу: <https://rubryka.com/photo/navigator-po-muralam-lviv/> (03.03.23)
14. Франківські мурали: хто їх малює, для чого і де шукати [Електронний ресурс] /Режим доступу: <https://kufer.media/misto/muraly-frankivska/> (03.03.23)
15. Тур: Вуличне мистецтво Львова [Електронний ресурс] /Режим доступу: <https://lvivbuddy.com/uk/lviv-city-tours/tur-vulychne-mystetstvo-lvova/> (10.03.23)
16. MuralSocialClub: Фестиваль мистецтва у твоєму місті [Електронний ресурс] /Режим доступу: <http://skyartfound.com/street-art/mural-social-club-festival-mistetstva-u-tvoemu-misti/> (10.03.23)
17. Королі стін. Хто і навіщо малює мурали у Львові [Електронний ресурс] /Режим доступу: http://tvoemisto.tv/exclusive/koroli_stin_hto_yak_i_navishcho_malyuie_muraly_u_lvovi_89888.html (10.03.23)
18. Графіті-фестиваль «Алярм» [Електронний ресурс] /Режим доступу: <https://warm.if.ua/news/graffiti-fest-aliarm> (11.03.23)
19. Гамлет Зінковський, художник, майстер стріт-арту [Електронний ресурс] /Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/2566533-gamlet-zinkovskij-hudoznik-majster-stritartu.html> (03.04.23)
20. Туристичний сайт Маріуполя [Електронний ресурс] /Режим доступу: <https://mistomariupol.com.ua/uk/> (23.03.23)
21. #ТутВарто досліджувати вуличне мистецтво [Електронний ресурс] /Режим доступу: https://www.google.com/maps/d/u/0/viewer?mid=1uQ6dTpm3zb6XisBX1SB1N7FaRiLVE2gO&fbclid=IwAR1trgKAHeN9RxO97DWzsE9vauagtw7qAm0ZI4K9eAh_c3dUF8N9DfvKgDk&ll=47.09371492701653%2C37.55206503567194&z=15 (24.03.23)
22. Мішель і Ніколь Фельдман [Електронний ресурс] /Режим доступу: <https://donttakefake.com/sestry-feldman/> (01.03.23)

23. Про що говорить мурал на стіні одеського Водного?[Електронний ресурс] /Режим доступу: <https://odessa-life.od.ua/news/46024-o-chem-govorit-mural-na-stene-odesskogo-vodnogo-foto> (01.03.23)

24. Нові мурали в Одесі [Електронний ресурс] /Режим доступу: <https://od.vgorode.ua/news/obschestvo/324861-novye-muraly-v-odesse-rozovyi-flamynho-y-poseidon>(03.03.23)

25. Час для фотосесій: де в Дніпрі знаходиться «Галерея гаражних графіті»? [Електронний ресурс] /Режим доступу: <https://dp.vgorode.ua/news/sobytyia/a1135331-vremja-fotosessij-hde-v-dneprenakhoditsja-halereja-harazhnykh-hraffiti> (03.03.23)

26. Мурали Дніпра [Електронний ресурс] /Режим доступу: <https://opentv.media/missiya-vypolnima-na-dnepropetrovshhine-spasali-dedushku-na-avto-zastryavshego-v-lesu> (03.03.23)

27. Екскурсія-квест «Мурали Подолу»[Електронний ресурс] /Режим доступу: <https://travelhub-ua.com/event/kvest-muraly-podola>(10.03.23)

28. Розфарбуємо місто [Електронний ресурс] /Режим доступу: <https://www.navigator-ukraina.com.ua/grupповye-tury/ekskursii-po-kharkovu-i-vokrug-kharkova/tour/1272-razrisuem-gorod-ulichnoe-iskusstvo-kharkova.html> (10.03.23)

29. Краматорський фотограф розповів про легендарний мурал Маріуполя [Електронний ресурс] /Режим доступу: <https://v-variant.com.ua/uk/kramatorskij-fotograf-rasskazal-pro-legendarnyj-mural-mariupolja-foto/> (03.03.23)

30. Curry D. G. Graffiti [Електронний ресурс] /Режим доступу: <https://www.britannica.com/art/graffiti-art> (20.04.23)

31. Andron S. Selling Streetness as Experience. The Role of Street Art Tours in Branding the Creative City [Електронний ресурс] /Режим доступу: https://discovery.ucl.ac.uk/id/eprint/10050227/1/Andron_Selling%20Streetness.pdf(23.04.23)

32. Street Art Museum Amsterdam [Электронный ресурс] /Режим доступа: <https://www.streetartmuseumamsterdam.com/> (25.04.23)
33. What Qualifies as Street Art? [Электронный ресурс] /Режим доступа: <https://www.brooklynstreetart.com/2021/01/16/what-qualifies-as-street-art-raybaud-bsa-matt-atkins-gastman-via-artsy/> (20.04.23)
34. From the Streets: The Rise of Urban Art [Электронный ресурс] /Режим доступа: <https://www.sothebys.com/en/articles/from-the-streets-the-rise-of-urban-art>(15.04.2021)
35. Upfest [Электронный ресурс] /Режим доступа: <https://www.upfest.co.uk/> (28.04.23)
36. TheWynwoodWalls [Электронный ресурс] /Режим доступа: <https://thewynwoodwalls.com/> (28.04.23)
37. Life Is Beautiful Music & Art Festival [Электронный ресурс] /Режим доступа: <https://lifeisbeautiful.com/>(28.04.23)
38. Street art murals for urban renewal [Электронный ресурс] /Режим доступа: <https://urbact.eu/street-art-murals-urban-renewal>(25.04.23)
39. PolyforumSiqueiros [Электронный ресурс] /Режим доступа: <http://www.polyforumsiqueiros.com.mx/> (15.04.23)
40. Museo del Palacio de Bellas Artes [Электронныйресурс] /Режимдоступу: <http://museopalaciodebellasartes.gob.mx/>(16.04.23)
41. MuseoNacionaldeHistoria [Электронный ресурс] /Режим доступа: <https://mnh.inah.gob.mx/> (18.04.23)
42. LosFestivalesDeMexico [Электронный ресурс] /Режим доступа: <https://elfestivalmexicano.wordpress.com/> (18.04.23)
43. AllCityCanvas [Электронный ресурс] /Режим доступа: <https://www.allcitycanvas.com/> (16.04.23)
44. Liqen [Электронный ресурс] /Режим доступа: <https://www.liqen.org/> (18.04.23)
45. InteresniKazki [Электронный ресурс] /Режим доступа: <http://interesnikazki.blogspot.com/> (17.03.23)

46. Original Travel Art Tours in Mexico City [Электронный ресурс] /Режим доступа: <https://www.originaltravel.com/central-america/mexico/art-tours-in-mexico-city>(05.03.23)
47. StreetArtChilango [Электронный ресурс] /Режим доступа: <http://streetartchilango.com/#intro>(05.03.23)
48. Stylewalk MX Downtown street art & graffiti tour [Электронный ресурс] /Режим доступа: <https://www.stylewalkmexico.com/mexico-city-street-art-graffiti-tour/> (05.03.23)
49. The Muralist Art Walking Tour [Электронный ресурс] /Режим доступа: <https://www.freetour.com/mexico-city/the-muralism-walking-tour> (05.03.23)
50. Peek Graffiti & Urban Art Bike Tour in Mexico City [Электронный ресурс] /Режим доступа: <https://www.peek.com/graffiti-urban-art-bike-tour-in-mexico-city/a0wbwq> (05.03.23)
51. IPAF [Электронный ресурс] /Режим доступа: <https://www.ipaffestival.com/> (08. 03.23)
52. Urban Art Show [Электронный ресурс] /Режим доступа: <http://www.urbanartshowmx.com/> (08.05. 21)
53. Sea Walls: Murals for Oceans Street Art Festival, Cancun 2017 <https://www.graffitistreet.com/sea-walls-murals-for-oceans-street-art-festival-cancun-2017/> (08.05. 21)
54. Constructo Arte Público [Электронный ресурс] /Режим доступа: <http://www.constructoarte.org/> (08.05. 21)
55. Akumal Arts Festival [Электронный ресурс] /Режим доступа: <https://www.akumalartsfest.com/> (12.05. 21)
56. Sea Walls: Artists for Oceans [Электронный ресурс] /Режим доступа: <https://seawalls.org/> (12.05. 21)
57. Nueve Arte Urbano [Электронный ресурс] /Режим доступа: <http://nuevearteurbano.com/en/> (15.05. 21)

58. En Playadel Carmenhaymuchoan troypocoarte [Электронный ресурс] /Режим доступа: <https://murostreetart.com/2015/11/30/en-playa-del-carmen-hay-mucho-antro-y-poco-arte-fundadora-del-dreamers-art-fest/> (12.05. 21)

59. Dreamers Art Fest Festival de Arte Contemporáneo en Playa del Carmen [Электронный ресурс] /Режим доступа: <https://www.playacarmagazine.com/index.php/vive-playa/cultura/35-dreamers-art-fest> (12.05. 21)

60. Meeting Of Styles [Электронный ресурс] /Режим доступа: <https://meetingofstyles.com/> (15.05. 21)

61. USAID [Электронный ресурс] /Режим доступа: <https://www.usaid.gov/> (24.03.23)

62. Interesni Kazki [Электронный ресурс] /Режим доступа: <https://www.widewalls.ch/artists/interesni-kazki/> (01.03.23)

63. Plan Estatal de Desarrollo Chiapas 2019-2024 [Электронный ресурс] /Режим доступа: <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwi0vtbVz7v-AhUDl4sKHQOID8cQFnoECBIQAQ&url=http%3A%2F%2Fwww.haciendachiapas.gob.mx%2Fplaneacion%2FInformacion%2FPED%2FPED-2019.pdf&usg=AOvVaw0R7r7RoPsBjRmqDOkXUZj1> (06.03.23)

64. Arte urbano y muralismo en San Cristóbal de las casas Chiapas [Электронный ресурс] /Режим доступа: <https://www.talentograffiti.com/2021/12/arte-urbano-y-muralismo-en-san.html> (06.03.23)

65. Gobierno del Estado de Puebla Plan Estatal de Desarrollo, 2019-2024 [Электронный ресурс] /Режим доступа: https://ojp.puebla.gob.mx/media/k2/attachments/Plan_Estatal_de_Developmento_2019_2024_27112019.pdf (06.03.23)

66. Relatos a la espera. Muralismo urbano en los espacios públicos de San Cristóbal de Las Casas, Chiapas [Электронный ресурс] /Режим доступа: [Relatos a la espera. Muralismo urbano en los espacios públicos de San Cristóbal](#)

de Las Casas, Chiapas | LiminaR Estudios Sociales y Humanísticos (cesmeca.mx) (06.03.23)

67. Colectivo Tomate [Електронний ресурс] /Режим доступу: <https://colectivotomate.org/ciudadmural/> (07.03.23)

68. Plan Estatal de Desarrollo Nuevo León 2022 – 2027 [Електронний ресурс] /Режим доступу: https://www.nl.gob.mx/ites/default/files/plan_estatal_de_desarrollo_nuevo_leon_2022-2027_-_pdf.pdf (07.03.23)

69. Conarte Nuevo León [Електронний ресурс] /Режим доступу: <https://conarte.org.mx/> (07.03.23)

70. Callegenera: festival de expresiones urbanas [Електронний ресурс] /Режим доступу: <https://designaholic.mx/eventos/ferias/callegenera-festival-de-expresiones-urbanas/> (07.03.23)

71. Plan Estatal de Gobernanza y Desarrollo Jalisco 2018 - 2024 2027 [Електронний ресурс] /Режим доступу: <https://plan.jalisco.gob.mx/wp-content/uploads/2022/08/Plan-Estatal-de-Desarrollo-2a-Edicion-V0-5-02.pdf> (07.03.23)

72. Regresa a Tlajomulco el festival de arte urbano más importante del mundo [Електронний ресурс] /Режим доступу: <https://www.tlajomulco.gob.mx/comunicacion-institucional/regresa-tlajomulco-el-festival-de-arte-urbano-mas-importante-del-mundo> (07.03.23)

73. Plan de Desarrollo del Estado de México 2017-2023 [Електронний ресурс] /Режим доступу: http://planeacion.uaemex.mx/InfBasCon/GEM/2017-2023/Plan_de_Developmento_2017-2023_.pdf (07.03.23)

74. Plasman jóvenes en grafitis inclusión social [Електронний ресурс] /Режим доступу: <https://www.iecm.mx/plasman-jovenes-en-grafitis-inclusion-social/> (07.03.23)

75. Стратегія розвитку Харківської області на 2021–2027 роки [Електронний ресурс] /Режим доступу: <https://kharkivoda.gov.ua/content>

[/documents/1026/102538/files/%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%96%D1%8F.pdf](#) (15.03.23)

76. План заходів на 2021 – 2023 роки з реалізації стратегії розвитку Харківської області на 2021 – 2027 роки [Електронний ресурс] /Режим доступу: <https://kharkivoda.gov.ua/content/documents/1026/102538/files/%D0%9F%D0%BB%D0%B0%D0%BD%20%D0%B7%D0%B0%D1%85%D0%BE%D0%B4%D1%96%D0%B2.pdf> (15.03.23)

77. Стратегія розвитку Івано-Франківської області на 2021-2027 роки [Електронний ресурс]/Режим доступу: <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwicoM3mosrAhVtw4sKHfiLAbMQFnoECBIQAw&url=https%3A%2F%2Fwww.minregion.gov.ua%2Fwpcontent%2Fuploads%2F2020%2F04%2Fivano-frankivska-strategiya-rozvytku-ivano-frankivskoyi-oblasti-na-2021-2027-roky.pdf&usg=AOvVaw30cRfuNpbxp-f2zIR2hf6H> (15.03.23)

78. Стратегія розвитку Львівської області на період 2021 – 2027 років [Електронний ресурс] /Режим доступу: <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2020/05/strategiya-rozvytku-lvivskoyi-oblasti-na-period-2021-2027-rokiv.pdf> (15.03.23)

79. Стратегія регіонального розвитку Дніпропетровської області на період до 2027 року [Електронний ресурс] /Режим доступу: https://adm.dp.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/Vsi_rishennja.pdf (15.03.23)

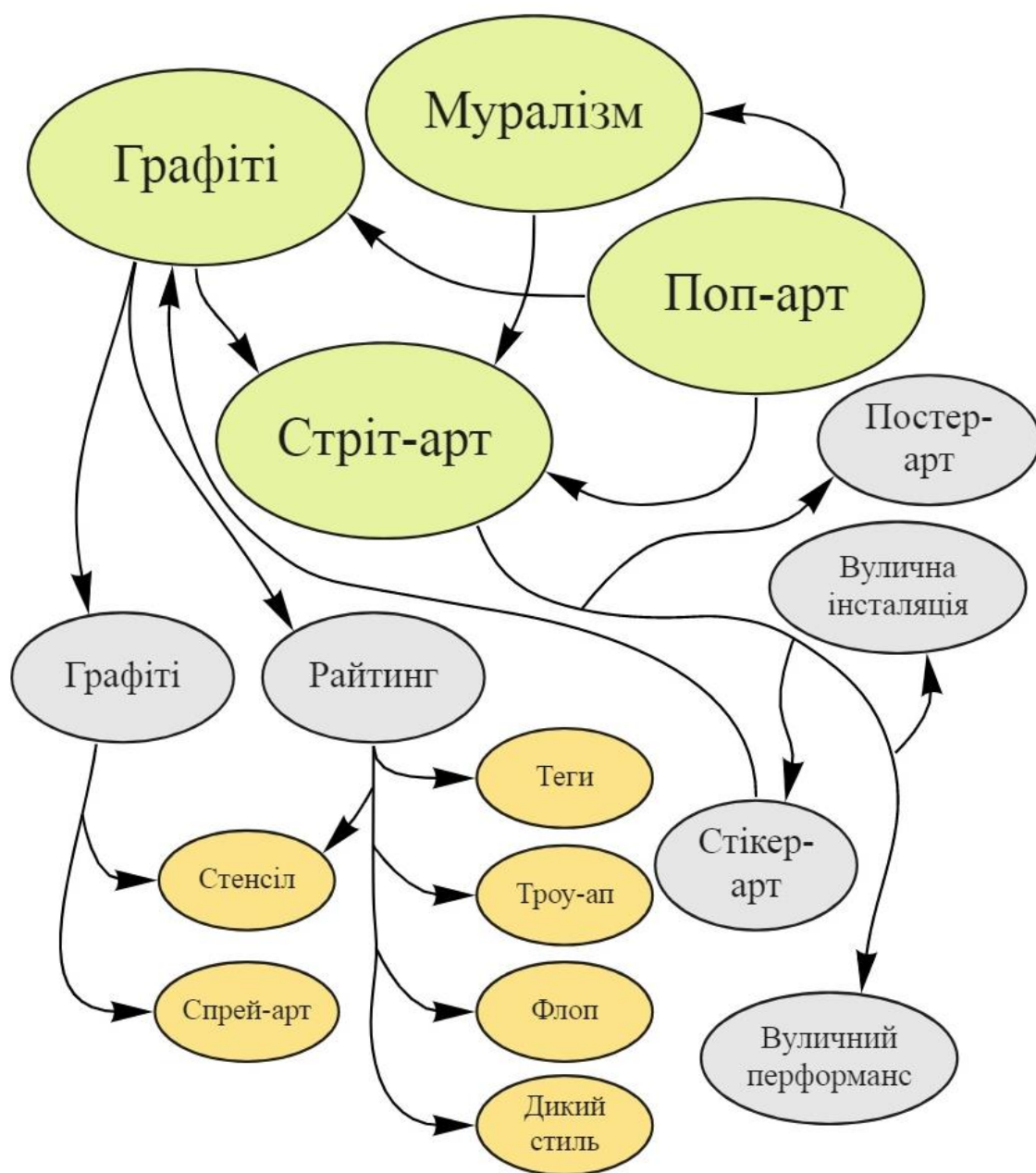
80. Алярм-2016 [Електронний ресурс] /Режим доступу: <https://www.volynnews.com/news/tabloid/aliarm-2016-iaki-shedevry-podaruvav-lutsku-festyval-hrafiti/> (15.03.23)

81. Стратегія розвитку Київської області на 2021-2027 роки [Електронний ресурс] /Режим доступу: <https://view.officeapps.Live.com/op/view.aspx?src=https%3A%2F%2Fkoda.gov.ua%2Fwp-content%2Fuploads%2F2021%2F12%2Fstrategiya-ko-2021-2027-.doc&wdOrigin=BROWSELINK> (15.03.23)

82. Banksy [Электронный ресурс] /Режим доступа:
<https://www.instagram.com/banksy/> (15.03.23)

ДОДАТКИ

Стріт-арт серед інших мистецьких напрямків

№	Назва муралу	Автор	Рік	Розташування/адреса	Короткий опис/тематика
1	«El árbol de la vida», «El Árbol de la ciencia» («Дерево життя» або «Дерево науки»)	Роберто Монтенегро	1921	Museo de las Constituciones (Музей конституцій), San Idefonso 58, Centro Histórico, Centro, Ciudad de México, CDMX, Mexico	Зображення дерева з різними представниками флори та фауни та лицаря з двома групами жінок.
2	«La historia» («Історія»)	Роберто Монтенегро, Мігель Коваррубіус	1925- 1927	Biblioteca Abraham Lincoln del Escuela Primaria Benito Juárez (Бібліотека Абрахама Лінкольна початкової школи Беніто Хуареса), Jalapa 272, Roma Sur, Ciudad de México, CDMX, Mexico	Минуле і сучасність постреволюційної Мексики.
3	Розпис в Національній підготовчій школі в Мехіко («Maternidad», «La Clase Obrera», « La Trinchera», «Creation», «Los Elementos»)	Хосе Клементе Ороско, Дієго Рівера, Давид Альфаро Сікейрос.	1922- 1927	Antiguo Colegio de San Idefonso (колишній коледж Сан Ільдефонсо, наразі – музейний та культурний центр), usto Sierra 16, Centro Histórico, Centro, Ciudad de México, CDMX, México	В роботах Д. Рівери - алегорії, релігійні мотиви, Х. К. Ороско відобразив селян, робітників, солдат в сценах революційної війни, у Сікейроса - ідеї пролетарського руху.

Ресурсна таблиця. Мурали Мексики 1920-2000 рр. [39 -96]

Додаток Б

Продовження Додатку Б

4	Цикл розписів в трьохрусному патіо Секретаріату народної освіти в Мехіко («Liberación del peón», «Maestra rural de las Misiones Culturales», «Día de Muertos»)	Дієго Рівера	1923	Secretaría de Educación Pública (Секретаріат народної освіти), Avenida Chapultepec 49 Colonia Centro, Alcaldía Cuauhtémoc С.Р., Ciudad de México	Події з життя мексиканського народу.
5	Серія розписів в Національній сільськогосподарській школі в Чапінго (нині Автономний університет Чапінго)(«Canto a la Tierra», «La Tierra dormida»)	Дієго Рівера, за участі Х. Герреро, П. О'Хігінса, М. Пачеко	1926-1927	Universidad Autónoma Chapingo (UACH) (Автономний університет Чапінго), Carretera Federal México-Texcoco Km 38.5, Universidad Autónoma de Chapingo, Texcoco de Mora, Méx.	Площа 700 м ² . Дві провідні теми: розвиток природи і розвиток суспільства.
6	«Alegoría del viento o El ángel de la paz» («Алегорія вітру або Ангел миру»)	Роберто Монтенегро	1928	Museo del Palacio de Bellas Artes (Палац образотворчих мистецтв), Av. Juárez, Centro Histórico, Ciudad de México	Зображення ангела та богів вітру.

Продовження Додатку Б

7	Розпис палацу Кортеса в Куернаваці	Дієго Рівера	1929 - 1930	Palacio de Cort es (Палац Кортеса), Calle Leyva 100, Centro, Cuernavaca, Mor., Méx.	Історія мексиканського народу.
8	«Prometeus» («Прометей»)	Хосе Клементе Ороско	1930	Pomona College (Помона коледж), Sumner Hall, 333 N College Way, Claremont, CA, USA.	Прометей приносить вогонь людям.
9	Роспис Інституту мистецтв в Детройті («Detroit Industry Murals»)	Дієго Рівера	1932 - 1933	Detroit Institute of Arts (DIA) (Інститут мистецтв в Детройті), Woodward Ave, Detroit, USA.	Соціально-історичні проблеми, питання історії.
10	«Alegoría de la Revolución» («Алегорія Революції»)	Едуардо Соларес	1933	Museo Nacional de Historia (Національний музей історії), Primera Sección del Bosque de Chapultepec S/N, San Miguel Chapultepec I Sección, Miguel Hidalgo, CDMX, Mexico	Революція і повалення диктаторського режиму Порфіріо Діаса

Продовження Додатку Б

11	«Tercera Internacional» («Третій Інтернаціонал»)	Дієго Рівера	1933	Museo del Palacio de Bellas Artes (Палац образотворчих мистецтв), Av. Juárez, Centro Histórico, Ciudad de México	Працівники світу слухають послання лідерів Володимира Леніна та Лева Троцького.
12	«Gods of the Modern World» (Боги сучасного світу)	Хосе Клементе Ороско	1932- 1934	Dartmouth College Library (Бібліотека Дармут коледжу), 6025 College St, Hanover, NH, USA.	Висміювання академічної науки.
13	«El hombre controlador del universo» («Людина, що контролює Всесвіт» або «Людина на роздоріжжі»)	Дієго Рівера	1934	Museo del Palacio de Bellas Artes (Палац образотворчих мистецтв), Av. Juárez, Centro Histórico, Ciudad de México	Зображення світу з точки зору різних ідеологій та релігії, тема наукового прогресу.
14	«La catársis» («Катарсис»)	Хосе Клементе Ороско	1934 - 1935	Museo del Palacio de Bellas Artes (Палац образотворчих мистецтв), Av. Juárez, Centro Histórico, Ciudad de México	Загниваюче буржуазне суспільство.

Продовження Додатку Б

15	Розпис Національного палацу Мехіко	Дієго Рівера	1929 - 1935	Palacio Nacional (Національний палац), Plaza de la Constitución S/N, Centro, Cuauhtémoc, Ciudad de México, CDMX, Mexico	Фреска, площею 275,17 м ² - оповідання про історію Мексики.
16	«Carnaval de la vida Mexicana» («Карнавал мексиканського життя»)	Дієго Рівера	1936	Museo del Palacio de Bellas Artes (Палац образотворчих мистецтв), Av. Juárez, Centro Histórico, Ciudad de México	Різні епізоди з історії Мексики.
17	«El pueblo y sus falsos líderes» («Народ та його лідери»)	Хосе Клементе Ороско	1936	Museo de las Artes de la Universidad de Guadalajara (Музей мистецтв університету Гвадалахари), Av Juárez 975, Centro, 44100 Guadalajara, Jal., Mexico.	Жертви, що насуваються на продажних лідерів.
18	Розпис в Палаці уряду штату Халіско («Circo Politico»)	Хосе Клементе Ороско	1937	Palacio de Gobierno del Estado de Jalisco (Палац уряду штату Халіско), Av Ramón Corona 31, Zona Centro, Guadalajara, Jal., Mexico	Зображення М. Ідальго, всіх сучасних художнику політичних сил у жахливому вигляді.

Продовження Додатку Б

19	Розпис Інституту культури Кабаньяс	Хосе Клементе Ороско	1937	Instituto Cultural Cabañas (Інститут культури Кабаньяс), Calle Cabañas 8, Las Fresas, Guadalajara, Jal., Mexico	Історія та почуття мексиканського народу.
20	"Retrato de la Burguesía" («Портрет буржуазії»)	Давид Альфаро Сікейрос	1939	Sindicato Mexicano de Electricistas (Мексиканська профспілка електриків), Calle Maestro Antonio Caso 50, Tabacalera, Ciudad de México	Жорстокий світ капіталізму.
21	Розпис бібліотеки в Хікільпані	Хосе Клементе Ороско	1940	Biblioteca Pública "Gabino Ortíz" (Бібліотека), Presidente Lázaro Cárdenas Nte. 37, Barrio de la Tijera O la Rana, Jiquilpan de Juárez, Mich., Mexico	Збройна боротьба, протиставлення національної ідентичності сучасній ідеологізації.
22	Розпис внутрішнього двору Національного палацу в Мехіко	Дієго Рівера	1940 - 1950	Palacio Nacional (Національний палац), Plaza de la Constitución S/N, Centro, Cuauhtémoc, Ciudad de México, CDMX, Mexico	Епічне оповідання про історію Мексики.

Продовження Додатку Б

23	Розпис Верховного суду Мехіко	Хосе Клементе Ороско	1940 - 1941	Suprema Corte de Justicia de la Nación (Національний верховний суд), Pino Suárez no. 2, Colonia Centro. Cuauhtémoc, México, Ciudad de México.	Три провідні теми: соціальний рух робітників, правосуддя, повне помилок та несправедливості, національні багатства.
24	Розпис бібліотеки імені Гертрудіс Боканегри	Хуан О'Горман	1941- 1942	Gertrudis Bocanegra Public Library (Публічна бібліотека імені Гертрудіс Боканегри), Padre Lloreda 34A, Centro, 61600 Pátzcuaro, Mich., Mexico	Доіспанська історія Мічоакану.
25	«Muerte al Invasor» («Смерть завойовнику»)	Давид Альфаро Сікейрос	1941 - 1942	Escuela Mexicana en Chillan (Иексиканська школа в Чильяні), O'Higgins 250, Chillán, Región del Bío Bío, Chile	Епізоди історії Мексики і Чилі.
26	«La piedad en el Desierto»	Мануель Родрігез Лосано	1942	Museo del Palacio de Bellas Artes (Палац образотворчих мистецтв), Av. Juárez, Centro Histórico, Ciudad de México, CDMX, Mexico	Матір, яка тримає мертвого сина.

Продовження Додатку Б

27	«Apocalipsis» («Апокаліпсис»)	Хосе Клементе Ороско	1942 - 1944	Parroquia de Jesús Nazareno e Inmaculada Concepción (Церква св. Христа), República del Salvador 119, Centro Histórico, Centro, Ciudad de México, CDMX, Mexico.	Зображає тему апокаліпсису.
28	Cuauhtemoc contra el mito («Куаутемок проти міфу»)	Давид Альфаро Сікейрос	1944	Museo del Tecpan, Almacenes 114, Tlatelolco, Ciudad de México, CDMX, Mexico	Міф про кентавра-наїзника як символ іспанського завоювання корінного населення, 75 м ²
29	«Nueva Democracia» («Нова демократія»)	Давид Альфаро Сікейрос	1944	Museo del Palacio de Bellas Artes (Палац образотворчих мистецтв), Av. Juárez, Centro Histórico, Ciudad de México	Площа 100 м ² . Присвячена успіхам у веденні воєнних дій проти Німеччини та жертвам війни.
30	«El Holocausto» («Голокост»)	Мануель Родрігез Лосано	1945	Hotel Habita Downtown, Calle Isabel la Católica 30, Centro Histórico, Centro, Ciudad de México, CDMX, Mexico	Тема голокосту та людських жертв.
31	«Sueño de una Tarde Dominical en el Parque Alameda» («Мрія недільного дня в парку Аламеда»)	Дієго Рівера	1947 - 1948	Museo Mural Diego Rivera (Музей муралу Дієго Рівери), Balderas 202, Colonia Centro, Centro, Ciudad de México, CDMX, Mexico	Політичний памфлет.

Продовження Додатку Б

32	«La Reforma y la caída del Imperio» («Реформація та падіння імперії»)	Хосе Клементе Ороско	1948	Museo Nacional de Historia (Національний музей історії), Primera Sección del Bosque de Chapultepec S/N, San Miguel Chapultepec I Sección, Miguel Hidalgo, CDMX, Mexico	Перемога лібералів на чолі з президентом Беніто Хуаресом.
33	«Tormento de Cuauhtémoc y Apoteosis de Cuauhtémoc» («Муки Куаутемока та Апофеоз Куаутемока»)	Давид Альфаро Сікейрос	1940 - 1951	Museo del Palacio de Bellas Artes (Палац образотворчих мистецтв), Av. Juárez, Centro Histórico, Ciudad de México, CDMX, Mexico	Історія завоювання Мексики.
34	«Nacimiento de nuestra Nacionalidad» («Народження нашої національності»)	Руфіно Тамайо	1952	Museo del Palacio de Bellas Artes (Палац образотворчих мистецтв), Av. Juárez, Centro Histórico, Ciudad de México, CDMX, Mexico	Завоювання, як зустріч двох світів, які після знищення утворюють новий.
35	Розпис театру Інсурхентес	Дієго Рівера	1951-1953	Teatro de los Insurgentes, Av de los Insurgentes Sur 1587, San José Insurgentes, Ciudad de México, CDMX, Mexico	Розповідає про історію мексиканських повстанців та театр у Мексиці. Має площу 460 м ² .

Продовження Додатку Б

36	Мозаїчне оздоблення бібліотеки університетського містечка в Мехіко	Хуан О'Горман	1951-1953	Central Library of the National Autonomous University of Mexico (UNAM) (Центральна бібліотека національного автономного університету Мехіко), Circuito Interior S/N, Ciudad Universitaria, Coyoacán, CDMX, Mexico	Історія мексиканської культури.
37	«México de hoy» («Мексика сьогодні»)	Руфіно Тамайо	1953	Museo del Palacio de Bellas Artes (Палац образотворчих мистецтв), Av. Juárez, Centro Histórico, Ciudad de México, CDMX, Mexico	Розвиток міста за допомогою науки та техніки.
38	«El Triunfo de la Cultura» («Триумф культури»)	Хорхе Гонсалес Камарена	1954	Casa de Estudios del Instituto Tecnológico de Monterrey (будинок досліджень Технологічного інституту Монтерей), Av. Eugenio Garza Sada 2501 Sur, Tecnológico, Monterrey, N.L., Mexico.	Битва і перемога Кетцалькоатля над Тецкатліпоком.

Продовження Додатку Б

39	Розписи в Госпіталі де ла Раса («La apoteosis de la vida y la salud», «Por una seguridad completa y para todos los mexicanos», «El pueblo en demanda de salud»)	Давид Альфаро Сікейрос, Дієго Рівера	1951 - 1955	Hospital General Centro Médico Nacional "La Raza" Calzada Vallejo y Paseo de las Jacarandas S/N La Raza, Azcapotzalco México , Ciudad de Mexico	У Сікейроса: зображення трьох груп: смерть робітника, селянок зі снопами, робітників-шахтарів. Робота Рівери - історія індіанської і сучасної медицини.
40	"El pueblo a la universidad y la universidad al pueblo" («Університет – народу, народ – в університети»)	Давид Альфаро Сікейрос	1952 - 1956	Rectoría de la Universidad Nacional Autónoma de México (UNAM) (Ректорат Національного автономного університету Мексики), Av Universidad 3000, Cd. Universitaria, Coyoacán, Ciudad de México, CDMX, Mexico	Площа - 320 м ² . П'ять студентів, що несуть об'єкти, які представляють знання, отримані в університеті.
41	«La dictadura de porfirio díaz a la revolución» («Порфіризм проти революції»)	Давид Альфаро Сікейрос	1959-1960	Sala de la Revolución del Museo Nacional de Historia (Зал революції Національного музею історії), Primera Sección del Bosque de Chapultepec S/N, San Miguel Chapultepec I Sección, Miguel Hidalgo, CDMX, Mexico.	Боротьба двох політичних сил.

Продовження Додатку Б

42	«El Retablo de la Independencia» («Алтар Незалежності»)	Хуан О'Горман	1960-1961	Museo Nacional de Historia (Національний музей історії), Primera Sección del Bosque de Chapultepec S/N, San Miguel Chapultepec I Sección, Miguel Hidalgo, CDMX, Mexico	Герої руху за незалежність Мексики.
43	«La Fusión de Dos Culturas» («Злиття двох культур»), або «La Conquista»	Хорхе Гонсалес Камарена	1960 - 1963	Museo Nacional de Historia (Національний музей історії), Primera Sección del Bosque de Chapultepec S/N, San Miguel Chapultepec I Sección, Miguel Hidalgo, CDMX, Mexico	Боротьба іспанської та індіанської культур.
44	«Liberación», («Визволення»)	Хорхе Гонсалес Камарена	1957-1963	Museo del Palacio de Bellas Artes (Палац образотворчих мистецтв), Av. Juárez, Centro Histórico, Ciudad de México, CDMX, Mexico	Історія Мексики.
45	«Las Razas» («Раси») або «La Cultura Humana»	Хорхе Гонсалес Камарена	1964	Museo Nacional de Antropología (Національний музей антропології), Paseo de la Reforma & Calzada Gandhi S/N, Chapultepec Polanco, Miguel Hidalgo, Ciudad de México, CDMX, Mexico	Прародительки жінок різних народів світу.

Продовження Додатку Б

46	«La marcha de la humanidad» («Марш людства»)	Давид Альфаро Сікейрос	1966	Polyforum Siqueiros, Insurgentes Sur 701, Benito Juárez, Nápoles, Ciudad de México.	Площа - 8 700 м ² . Боротьба всіх пригноблених народів, страждання на землі.
47	«Carranza y la Constitución de 1917» («Карранца та конституція 1917»)	Хорхе Гонсалес Камарена	1967	Museo Nacional de Historia (Національний музей історії), Primera Sección del Bosque de Chapultepec S/N, San Miguel Chapultepec I Sección, Miguel Hidalgo, CDMX, Mexico	Прийняття конституції В. Карранци.
48	«Retablo de la Revolución (Sufragio efectivo no reelección)» («Алтар Революції (Виборче право не переобрання)»)	Хуан О'Горман	1968	Museo Nacional de Historia (Національний музей історії), Primera Sección del Bosque de Chapultepec S/N, San Miguel Chapultepec I Sección, Miguel Hidalgo, CDMX, Mexico	Кінець першого етапу мексиканської революції з «Маршом вірності».
49	«La intervención norteamericana» («Північноамериканська інтервенція»)	Габріель Флорес	1970	Museo Nacional de Historia (Національний музей історії), Primera Sección del Bosque de Chapultepec S/N, San Miguel Chapultepec I Sección, Miguel Hidalgo, CDMX, Mexico	Падіння Хуана Ескутіа під час битви проти американських військ в замку Чапультепек в 1847.

Продовження Додатку Б

50	«El feudalismo porfirista» («Порфiрiйський феодалiзм»)	Хуан ОГорман	1970 - 1973	Museo Nacional de Historia (Нацiональний музей iсторii), Primera Secci3n del Bosque de Chapultepec S/N, San Miguel Chapultepec I Secci3n, Miguel Hidalgo, CDMX, Mexico	Перiод правлiння Порфiрiо Дiаса.
51	Розпис бiблiотеки Мiгеля Лердо де Тейди	Володимир Вiкторович Кибальчич-Русаков (Vlady)	1972 - 1982	Biblioteca Miguel Lerdo de Tejada (Бiблiотека iменi Мiгеля Лердо де Тейди), Avenida Rep3blica de El Salvador 49, Centro, Cuauhtemoc, CDMX, Mexico	Усi революцiї вiд Кромвелля до Ленiна, площа 2000м ² .

№	Назва муралу	Автор	Рік	Розташування/адреса	Стиль/мистецька течія
1	«Tejedores de sueños» («Ткачі мрій»)	Sego, Saner	2010	Museo Nacional de Culturas Populares, Av Miguel Hidalgo 289Del Carmen, Ciudad de México, CDMX, Mexico	Фолк, сюрреалізм
2	«La Lagunilla»	ROA	2012	Calle República de Paraguay 42 Lagunilla, Centro, Ciudad de México, CDMX,Mexico	Символізм, реалізм
3	Розпис будівлі Чихуачуа	Escif	2012	Edificio Chihuahua, Tlatelolco, Ciudad de México, CDMX, Mexico	Графіті
4	«Similia Similibus Curentur»	Jesús Benitez (Dhear)	2013	Hospital Homeopático Nacional, Chimalpopoca 135Obrera, Ciudad de México, CDMX, Mexico	Сюрреалізм
5	«Quetzen – Tul»	Curiot	2013	Instituto de la Juventud , México-Tacuba 235Un Hogar Para Nosotros, Ciudad de México, CDMX, Mexico	Фолк

Ресурсна таблиця. Мурали Мексика 2000-2018рр. [42-52]

Додаток В

Продовження додатку В

6	«El Retorno de Akhankutli» («Повернення Аханкутлі»)	Curiot	2013	Frontera esquina Durango, Colonia Roma, CDMX, Mexico	Фолк
7	Розпис будівлі Ізабель-ла-Католіка	Ericailcane	2015	Isabel la católica esquina Regina, Centro Histórico, Ciudad de México, CDMX, Mexico	Символізм
8	«Catrina» («Катріна»)	D*Face	2015	Avenida Cuauhtémoc 273, Roma Nte, Ciudad de México, CDMX, Mexico	Фолк, поп-арт
9	«Ella» («Вона»)	Smithe	2016	Salto De Agua, Arcos de Belén, Ciudad de México, CDMX, Mexico	Сюрреалізм, поп-арт, психоделік
10	«La vida en nuestras manos» («Життя в наших руках»)	Saner	2017	Barrio Santa Fe, Ciudad de México, CDMX, Mexico	Фолк, сюрреалізм
11	«Icarus» («Ікар»)	AEC	2017	Insurgentes Sur 257, Roma Nte. Ciudad de México, CDMX, Mexico	Фолк, графіті
12	«México: CulturaySociedadquerenase» («Мексика: культура та суспільство, що відроджується»)	Seher One	2017	Contraloría General de la Ciudad de México, Calle Plaxcoaque 8, Centro, Ciudad de México, CDMX, Mexico	Фолк, графіті

Продовження додатку В

13	«El despertar del tiempo» («Пробудження часу»)	Liqen	2018	CTM (sindicato de trabajadores de Jalisco), Calpulalpan 62, Zona Centro, Guadalajara, Jal., Mexico	Сюрреалізм
14	11 муралівна факультеті політичних та суспільних наук	Areúz, PaolaDelfín, Hidro, Bimek, Fredy, JanínNuz, DuoTag, Lelo, Goya Torres, Meik, Chunga.	2018	Facultad de Ciencias Políticas y Sociales, Nacional Autónoma de México (UNAM), Mario de La Cueva S/N, Ciudad Universitaria, Coyoacán, CDMX, Mexico	Фолк, поп-арт
15	Розпис будівлі Веракруза	X Familia	2018	Torre de Veracruz , Paseo de la Reforma 704 Tlatelolco, Ciudad de México, CDMX, Mexico	Символізм

Схема напрямків діяльності фестивалів вуличного мистецтва Мексики